

Rapport nr. 2023-R-04-NL

Ex-postevaluatie van de wetgeving rond het alcoholslot

Ex-postevaluatie van de wetgeving rond het alcoholslot

Rapport nr. 2023-R-04-NL

Auteurs: Nathan De Vos, Mark Tant

Verantwoordelijke uitgever: Karin Genoe

Uitgever: Vias institute

Publicatiedatum: 11/01/2023

Wettelijk depot: D/2023/0779/10

Gelieve op de volgende manier naar dit document te verwijzen: De Vos, N., & Tant, M. (2022). Ex-postevaluatie van de wetgeving rond het alcoholslot, Brussel: Vias institute

Dit rapport is eveneens beschikbaar in het Frans onder de titel: Évaluation ex post de la législation éthylo-test antidémarrage.

Inhoud

Lijst van tabellen en figuren	5
Samenvatting	6
1 Inleiding	8
2 Methodologie	10
2.1 Literatuuroverzicht	10
2.2 Interviews met de stakeholders	10
2.3 Door het alcoholslot geregistreerde gegevens	11
3 Resultaten	13
3.1 De vonnissen	13
3.1.1 Definitieve beslissing van de rechter	13
3.1.2 Elementen die de uitspraak beïnvloeden	15
3.1.3 Het gebruik van het Artikel 42 van de Wegverkeerswet	17
3.1.4 Profiel van de veroordeelden	17
3.1.5 Modaliteiten van de sanctie	18
3.1.6 Opvattingen van de rechters over de wettelijke voorzieningen	19
3.2 Gebruik van het systeem	21
3.2.1 Positieve pogingen	21
3.2.2 Vermoedens van fraude	27
3.2.3 De ervaring in de belevenis van de deelnemers	29
3.3 Omkadering van de deelnemers	33
3.3.1 Concrete organisatie van de omkadering	33
3.3.2 Het 'legale' aspect	34
3.3.3 Meningen over de omkadering	35
3.4 Gevolgen voor de verkeersveiligheid	37
3.4.1 Efficiëntie van het alcoholslot tijdens de looptijd van het programma	37
3.4.2 Efficiëntie van het alcoholslot na afloop van het programma	37
4 Aanbevelingen	40
Referenties	45
Bijlage	46

Lijst van tabellen en figuren

Tabel 1: Samenstelling van de steekproef van deelnemers van wie de downloadgegevens gebruikt werden	11
Tabel 2: Verband tussen de positieve testen afhankelijk van de periode van de week - vergelijking tussen de deelnemers aan het alcoholslotprogramma en de gedragsmeting naar ROI (Brion et al, 2019). Observaties: 708 deelnemers / 6 121 willekeurige controles.	27
Figuur 1: Percentage dagen met detectie van een 'positieve poging', totale gemiddelde. 708 observaties.	22
Figuur 2: Maximale alcoholconcentratie op elke dag met een positieve poging. 708 observaties.	22
Figuur 3: Percentage deelnemers in functie van de proportie positieve dagen tijdens de eerste zes maanden (enkel voor deelnemers met minstens 6 maanden gebruik). 511 observaties.	23
Figuur 4: Percentage deelnemers in functie van het aantal dagen met poging boven de 0,35 mg/L tijdens de eerste zes maanden (enkel voor deelnemers met minstens 6 maanden gebruik). 511 observaties.	23
Figuur 5: Aandeel van de dagen met positieve pogingen in functie van geslacht, leeftijd en gewest van het vonnis. 708 observaties.	24
Figuur 6: Aandeel van de dagen met een hoge opgespoorde alcoholconcentratie, in functie van geslacht, leeftijd en gewest van het vonnis. 708 observaties.	24
Figuur 7: Gemiddelde frequentie van de dagen met positieve poging in de loop van de eerste 12 maanden van het programma. 708 observaties.	25
Figuur 8: Gemiddelde frequentie van de dagen met positieve poging in de loop van de eerste 12 maanden van het programma, in functie van geslacht en het gewest van de veroordeling. 708 observaties.	25
Figuur 9: Aandeel van de positieve pogingen ten opzichte van het totale aantal pogingen, in functie van de dag. 708 observaties.	26
Figuur 10: Aandeel van de positieve pogingen ten opzichte van het totale aantal pogingen, in functie van het tijdstip van de dag. 708 observaties.	26
Figuur 11: Aandeel van de deelnemers in functie van hun aantal 'verdachte initiële testen'. 708 observaties.	28
Figuur 12: Frequentie van de verdachte initiële testen, in functie van geslacht, leeftijd en gewest van het vonnis. 708 observaties.	29
Figuur 13: Gemiddeld dagelijks aantal 'mislukte' pogingen om in het alcoholslot te blazen voor de eerste 12 maanden van het gebruik. 708 observaties.	30

Samenvatting

Het alcoholslot is een toestel dat het starten van een motorvoertuig (meestal een auto) afhankelijk maakt van een geslaagde ademtest om de aanwezigheid van alcohol bij de bestuurder op te sporen. Dit toestel is een veiligheidsmaatregel voor bestuurders die zich schuldig hebben gemaakt aan ernstige overtredingen betreffende rijden onder invloed van alcohol.

Het onderstaande verslag behandelt het alcoholslot op juridisch niveau en op het vlak van de praktische toepassing ervan, met als doel de volgende vragen te beantwoorden:

- In hoeverre wordt het alcoholslotprogramma, zoals beschreven in het Koninklijk Besluit van 26 november 2010, effectief toegepast door de rechters in de gevallen beschreven in artikel 37/1 van 'de Wegverkeerswet'? En zo ja, wat zijn de belemmeringen voor de toepassing ervan? Hoe passen politierechters deze wet toe?
- Hoe verandert het gedrag van een gebruiker die veroordeeld is tot de installatie van een alcoholslot in zijn of haar voertuig? Houdt het effect aan op lange termijn? Heeft het gebruikersprofiel invloed op het effect/de doeltreffendheid van het systeem?

Om deze onderwerpen te behandelen, hebben wij gebruik gemaakt van verschillende soorten gegevens:

- Gesprekken met verschillende partijen: politierechters, psychologen die verantwoordelijk zijn voor de begeleiding van de deelnemers aan het alcoholslotprogramma, en de deelnemers zelf (kwalitatieve gegevens).
- De downloadgegevens van de testen uitgevoerd door deelnemers aan het programma (kwantitatieve gegevens).

Uit de gesprekken met rechters blijkt dat er enige weerstand bestaat rond de wetgeving over het alcoholslot, ten eerste voor wat betreft het uitspreken van het ASP in geval van een ademalcoholconcentratie van minstens 0,78 mg per liter uitgeademde alveolaire lucht. Maar, ten tweede, zijn er ook bedenkingen bij de automatische verplichting om een recidivist te veroordelen die betrapt is met een alcoholgehalte van ten minste 1,2g/l. De politierechters vinden wel degelijk dat het systeem in sommige gevallen relevant kan zijn. Echter, in andere gevallen vinden ze de straf overdreven, vooral omdat het te lastig en vooral te duur is voor de veroordeelde; het wordt gezien als disproportioneel tot de gepleegde overtreding. Volgens hen maken de wettelijke criteria geen adequate selectie mogelijk van overtreders voor wie het alcoholslot relevant zou kunnen zijn.

Deze weerstand manifesteert zich concreet door het toepassen van enkele beschikbare juridische technieken om de veroordeling tot een alcoholslot te vermijden. Het gaat dan voornamelijk over het gebruik van het Artikel 42 van de Wegverkeerswet om de verdachte als lichamelijk en geestelijk rijongeschikt te beschouwen. Rechters proberen ook vaak de straf te verlichten als de veroordeling toch wordt uitgevoerd (vermindering van de boete, minimumstraf van één jaar, enz.).

Veroordeelden zijn ook weigerachtig om de hoge prijs van het systeem te betalen: sommigen geven er gewoon de voorkeur aan tijdens hun straf niet te rijden in plaats van de kosten van het alcoholslotprogramma te dragen. Deze situatie is te vermijden, want dergelijke bestuurders genieten geen enkele opvolging gedurende hun straf. Het is dus onmogelijk te weten of zij ondertussen op een positieve manier aan hun alcoholconsumptiepatroon werken. Er is ook geen garantie dat deze personen effectief stoppen met rijden.

Uit de analyse van kwantitatieve gegevens blijkt enerzijds dat algemeen genomen de deelnemers zelden positief blazen in het alcoholslot. Anderzijds is het zo dat in de loop van het programma deze positieve blaastesten gemiddeld genomen toch nog in zeker mate afnemen. Het gemiddelde percentage positieve blaastesten varieert naar gelang van diverse sociaal-demografische factoren. Jonge mannen bijvoorbeeld hebben de neiging om vaker positief te blazen. Pogingen om het systeem te bedriegen lijken zeer zeldzaam te zijn. Toch zijn ze niet afwezig, zoals kan vermoed worden uit de analyse van de downloadgegevens.

De verschillende gesprekken brengen een grote diversiteit onder de profielen van de deelnemers aan het alcoholslotprogramma aan het licht. Sommigen hebben echt moeite om alcohol en autorijden van elkaar te scheiden tijdens het programma, terwijl anderen daar geen enkele moeite mee hebben. Sommige deelnemers veranderen zelfs hun gedrag en gewoontes al vóór het gebruik van het alcoholslot en komen

zelfs tot volledige abstinentie. De hertesten die het systeem vereist, zijn een hinderpaal voor de meeste deelnemers. Ze wagen zich soms aan gevaarlijke (en verboden) handelingen om deze te doen, bijvoorbeeld blazen in het alcoholslot zonder te parkeren.

De psychologen hebben een dubbele taak. Zij moeten enerzijds de deelnemers begeleiden door hen passend advies te geven om hen te helpen alcoholgebruik en autorijden van elkaar te scheiden. Anderzijds zijn ze verantwoordelijk voor het melden aan het Parket van inbreuken op de regels van het programma. Deze psychologen vinden het gebrek aan flexibiliteit in het wettelijk kader een aandachtspunt. Ze geven als voorbeeld de verplichting om de deelnemer om de twee maanden op te volgen en de onmogelijkheid om het programma te verlengen.

Een alcoholslot heeft een zeer waarschijnlijk gunstig effect op de verkeersveiligheid tijdens de periode waarin het systeem is geïnstalleerd, aangezien het de overtreder verhindert onder invloed te rijden. Het effect op langere termijn, na het beëindigen van het programma, moet nog worden aangetoond met behulp van aanvullende gegevens, zoals bijvoorbeeld het eventuele recidiveren na een eerder alcoholslotprogramma. Uit de literatuur blijkt dat het effect van een alcoholslot op het gedrag van de veroordeelde bestuurder op lange termijn afzwakt, maar nog steeds aanzienlijk sterker is dan het effect van een gewoon verval van het recht tot sturen.

Het rapport wordt afgesloten met een reeks aanbevelingen op basis van de onderzoeksresultaten. Deze aanbevelingen suggereren onder andere een heroverweging, of ten minste een verduidelijking aan de rechters, van de veroordelingscriteria, inclusief het verplichtende karakter ervan. Ook wordt er aanbevolen om enkele aspecten op een meer flexibele manier te kunnen toepassen, bijvoorbeeld het aantal en de aard van de begeleidingsafspraken, het verminderen van de kosten, enz. Ook bepaalde technische aspecten komen aan bod, bijvoorbeeld de manier en het principe van de hertesten.

1 Inleiding

Dit rapport kadert in een studie die gefinancierd werd door de FOD Mobiliteit & Vervoer. De studie had als doel een evaluatie te doen van het alcoholslot en het alcoholslotprogramma (in dit document afgekort als ASP). Het ASP is in werking getreden door de Wet van 12 juli 2009 tot wijziging van de Wegverkeerswet van 16 maart 1968¹. De toepassingsvoorwaarden werden vervolgens nog gewijzigd door de Wet van 1 juli 2018².

Het opleggen van een ASP is een veiligheidsmaatregel bestemd voor bestuurders die bleken te rijden onder invloed (ROI) van alcohol. De regel kan opgelegd worden voor een termijn tussen één en drie jaar of definitief. Sinds de Wet van 1 juli 2018 wordt het ASP enerzijds opgelegd in geval van een adem-alcoholconcentratie van minstens 0,78 mg per liter uitgeademde alveolaire lucht (1,8 promille/L bloed), behalve indien de rechter de keuze motiveert om dat niet te doen. Anderzijds wordt de maatregel opgelegd in geval van minstens 0,5 mg/L uitgeademde alveolaire lucht (1,2 promille/L bloed) als het om recidive gaat, na een concentratie van minstens 0,5 mg/L bij de eerdere overtreding³. De tot deze maatregel veroordeelde bestuurder kan dan alleen voertuigen besturen die met een alcoholslot zijn uitgerust.

Het systeem bestaat uit een alcoholmeter die verbonden is met de startmotor van het voertuig en die het starten afhankelijk maakt van het resultaat van de ademtest door de bestuurder. Het voertuig start pas als het niveau van alcoholinname in de adem lager ligt dan 0,09 mg alcohol per liter uitgeademde lucht (0,2 promille/L bloed). Het systeem bevat ook een 'hertestfunctie' die de bestuurder onderweg 'vraagt' opnieuw in de alcoholmeter te blazen, om zich ervan te vergewissen dat bij het vertrek geen andere persoon dan de bestuurder heeft geblazen. Het ASP omvat ook het bijhouden van een register van de verschillende 'events' gerelateerd aan de auto en de alcoholmeter (starten van het voertuig, de resultaten van het gebruik van het toestel, ...). De deelnemer aan het ASP moet op regelmatige tijdstippen naar een erkend technisch centrum om het register te uploaden. Het ASP als veiligheidsmaatregel omvat ook een persoonlijke omkadering door een psycholoog (of criminoloog⁴). Die heeft toegang tot de geüploade gegevens van het ASP. De kosten voor het systeem en de technische en psychologische omkadering zijn voor rekening van de deelnemer aan het programma (ongeveer € 3500 tot € 4000 voor een sanctie van één jaar). Alle basisbepalingen omtrent de omkadering van de deelnemer in het programma zijn te vinden in het Koninklijk Besluit van 26 november 2010 betreffende de installatie van het alcoholslot en het omkaderingsprogramma⁵.

Het alcoholslot is gericht op een publiek van overtreeders die zwaar onder invloed reden en wil de samenleving beschermen tegen deze bestuurders. Uiteenlopende externe bronnen lijken aan te geven dat de focus op een 'harde kern' van overtreeders een pertinente strategie is. Wat alcohol in het algemeen betreft, tonen de cijfers voor bepaalde indicatoren aan dat de problematische vormen van alcoholconsumptie de neiging vertonen om nog toe te nemen, terwijl het gemiddelde verbruik van de Belgen eerder een dalende trend vertoont. Sciensano (Gisle, 2019) ziet een toename van het bingedrinken (consumptie van grote hoeveelheden alcohol op korte tijd) en van tekenen van problematisch alcoholgebruik (neigend naar verslaving). De gedragsmeting 'Rijden onder invloed van alcohol', zoals Vias institute om de drie jaar doet, toont geen recente afname van dit soort van risicogedrag in België (Brion et al, 2019). Volgens Houwing (2016) laat die harde kern van bestuurders met zware overtredingen zich vaak weinig beïnvloeden door preventiecampagnes of door een toenemend aantal alcoholcontroles door de politie. Een systeem zoals het ASP dat zich focust op die doelgroep lijkt daarom een pertinente strategie.

Deze studie heeft tot doel om de volgende vragen te beantwoorden:

- In welke mate wordt het ASP, zoals beschreven in het Koninklijk Besluit van 26 november 2010, door de rechters daadwerkelijk toegepast in de gevallen die door artikel 37/1 van de 'Wegverkeerswet' worden omschreven? Welke zijn de eventuele obstakels voor de toepassing ervan? Hoe gaan de rechters om met die wet?

¹ https://etaamb.openjustice.be/nl/loi-du-12-juli-2009_n2009014220.html, geraadpleegd op 8 maart 2022.

² https://etaamb.openjustice.be/nl/loi-du-06-mars-2018_n2018010649.html, geraadpleegd op 8 maart 2022.

³ In een arrest van 3 maart 2021 oordeelt het Hof van Cassatie dat het ASP een veiligheidsmaatregel is, gericht op het beschermen van de samenleving tegen het potentieel gevaarlijke gedrag van een individu en geen straf gericht op het sanctioneren van de recidivist. Daarom moeten zowel de eerste als de nieuwe overtreding die de recidive uitmaken gepleegd zijn na 1 juli 2018, opdat er sprake zou zijn van het begrip 'recidive' en de verplichte toepassing van het ASP door de politierechtbank. https://www.stradalex.com/fr/sl_src_publ_jur_be/document/ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20210303.2F.5-FR, geraadpleegd op 2/09/2022.

⁴ De personen die zich bezighouden met de omkadering van de deelnemers aan het programma zijn niet allemaal psychologen in de strikte zin en kunnen een andere basisopleiding hebben. Voor het gemak gebruiken we in dit rapport echter de term 'psycholoog'.

⁵ <https://wegcode.be/wetteksten/secties/kb/kb-alcoslot/1672-art1-13>, geraadpleegd op 8 maart 2022.

- Hoe wijzigt bij een weggebruiker, die veroordeeld is tot deelname aan het ASP, het gedrag? Blijft het effect op langere termijn bestaan? Heeft het profiel van de gebruiker een invloed op het effect/de efficiëntie van het systeem?

Om die vragen te beantwoorden hebben we een onderzoek opgezet op basis van de verschillende gegevensbronnen die we ter beschikking hebben. Het is zowel gebaseerd op individuele gesprekken met de verschillende betrokkenen (deelnemers aan het programma, politierechters, en psychologen die zich bezighouden met de omkadering van de deelnemers) als op een analyse van de door het ASP geregistreerde gegevens. Dit rapport vertrekt dus in essentie vanuit de realiteit op het terrein in België. Het rapport besluit met een aantal concrete aanbevelingen voor het verbeteren van het systeem, zowel vanuit juridisch als technisch standpunt.

Het rapport begint met een kort overzicht van de methodiek. Het behandelt vervolgens de verschillende onderdelen van het systeem, te beginnen met het vonnis door de politierechtbank. Daarna volgt een analyse van het gebruik van het systeem door de deelnemers aan het programma, met een overzicht van de praktijken bij de omkadering door de psychologen. Ten slotte besluit het rapport met een reeks van opmerkingen over de efficiëntie van het systeem en met aanbevelingen voor de overheid.

2 Methodologie

Dit onderzoek is gebaseerd op een meervoudige methodiek. Vanuit de ambitie om het onderwerp zo grondig mogelijk te verkennen, hebben we een gevarieerd geheel van beschikbare bronnen geraadpleegd. Die omvatten de wetenschappelijke literatuur over ASP's in andere landen, kwalitatieve gegevens uit de verschillende interviews en kwantitatieve gegevens uit de informatie die de 'zwarte dozen' van de alcoholsloten geregistreerd hebben. Die houden namelijk een soort lijst bij van alle voorvallen (blazen in de alcoholmeter, starten van het voertuig ...). Deze gegevens moeten de deelnemers aan het programma in een erkend technisch centrum uploaden. De verwerking van alle in het kader van dit onderzoeksproject gebruikte gegevens gebeurde onder toezicht van een DPO, om het naleven van de normen en voorwaarden op het vlak van de privacy te garanderen.

2.1 Literatuuroverzicht

Over het ASP zijn enkele wetenschappelijke artikelen verschenen waarin gepoogd wordt om de efficiëntie van het systeem te beoordelen, tijdens het gebruik ervan of erna. We hebben die internationale literatuur doorgenomen om na te gaan of de conclusies vergelijkbaar zijn. We moeten echter voorzichtig zijn wanneer we de bevindingen van internationale studies vergelijken met de situatie in België omdat de modaliteiten van de verschillende ASP's sterk kunnen verschillen tussen de verschillende landen: er gelden bijvoorbeeld verschillende regels voor het selecteren van de overtreeders, er wordt al dan niet voorzien in persoonlijke omkadering, ...

Dit rapport biedt dus geen 'stand van zaken' van de internationale literatuur over het ASP in de strikte zin. Het maakt veeleer gebruik van die literatuur om bepaalde besluiten te kaderen, te ondersteunen of te illustreren. Het doel is in de eerste plaats om de situatie in België te kunnen kaderen.

2.2 Interviews met de stakeholders

We tellen drie soorten stakeholders voor deze studie. In de volgorde waarmee we ze geïnterviewd hebben, gaat het om de psychologen die instaan voor de omkadering van de deelnemers aan het programma, de deelnemers zelf, en ten derde de politierechters. Met deze diverse invalshoeken willen we een zo ruim mogelijke kijk krijgen op de Belgische toepassing. We hebben voor elk van de drie groepen actoren een vergelijkbare methodiek gehanteerd. Het ging om semigestructureerde interviews die op vrijwillige basis werden afgelegd. Een semigestructureerd interview wordt gekenmerkt door het gebruik van een matrix van vooraf opgestelde vragen en — doorgaans open vragen — is gericht op het uitlokken van een discussie over op voorhand bepaalde onderwerpen. De methode legt op die manier minder beperkingen op dan bijvoorbeeld een vragenlijst met vaste meerkeuzeantwoorden. Op die manier kunnen ook onderwerpen en problematieken naar boven komen waaraan de onderzoekers in eerste instantie niet gedacht hadden. We geven de onderwerpenmatrix die gebruikt werd bij het bevragen van de stakeholders in bijlage bij dit rapport.

De gesprekken hebben allemaal volledig online plaatsgevonden, zowel om logistieke redenen als rekening houdende met de toen geldende gezondheidsvoorschriften opgelegd door de COVID-pandemie. We hebben voor elk van de drie groepen stakeholders een inspanning geleverd om de diversiteit en representativiteit van de bestudeerde steekproef te garanderen. Alle geïnterviewden namen op vrijwillige basis deel. De deelnemers aan het programma werden geïnterviewd in de periode waarin ze hun sanctie ondergingen (met een 'ervaring' die varieerde tussen twee maanden en één jaar). Ze werden aangesproken door de begeleidende psychologen, met de vraag om de interviewers te contacteren indien ze bereid waren om deel te nemen. Deze indirecte manier van benaderen stelde ons in staat de deelnemers te contacteren en tegelijk hun privacy te respecteren. We interviewden 10 deelnemers aan het programma: vijf Nederlandstaligen en vijf Franstaligen. Ze kwamen ook uit verschillende provincies, verschilden in leeftijd, qua beroep ... Uit de steekproefanalyse komt geen enkel typeprofiel naar voren. Er waren twee vrouwen en acht mannen. Dat komt ongeveer overeen met de werkelijke verhoudingen qua geslacht bij de deelnemers in het ASP in het algemeen.

Van de bevroegde psychologen werkten er drie met Nederlandstalige en drie met Franstalige deelnemers. Alle bevroegde psychologen waren werkzaam bij het ASP van Vias institute en ook alle geïnterviewde deelnemers

lieten zich door Vias institute begeleiden. Vias institute is echter niet het enige erkende organisme dat deelnemers aan een dergelijk programma mag begeleiden. Nog twee andere organismen zijn daartoe erkend. Hoewel niet volledig uit te sluiten, lijkt het ons echter onwaarschijnlijk dat de resultaten, kenmerken en bevindingen bij de andere organismen fundamenteel verschillend zouden zijn.

Ook bij de politierechters hebben we een inspanning geleverd om tot een geografische spreiding te komen: vijf van de rechters zijn actief in Vlaanderen, vier in Wallonië en één in Brussel. Ze werken allemaal in verschillende politierechtbanken. Tot slot hebben we er een punt van gemaakt om zowel rechters aan het woord te laten die (naar ons vermoeden) eerder gunstig staan tegen over het ASP als rechters die er eerder negatief over zijn.

2.3 Door het alcoholslot geregistreerde gegevens

Behalve de inhoudelijke rijkdom van de gesprekken met de stakeholders, hadden we ook de mogelijkheid om de kwantitatieve gegevens te bestuderen die in het kader van het ASP geregistreerd werden. Die gegevens omvatten de datum en het uur waarop bepaalde voorvallen hebben plaatsgevonden, zoals het starten van het voertuig, het blazen in de alcoholmeter en het resultaat ervan, de vraag van het systeem om te 'hertesten', enzovoort. De primaire bedoeling van die gegevens is om de psycholoog te ondersteunen bij de individuele omkadering van de deelnemers aan het programma. In het kader van dit onderzoeksproject hebben wij deze opgeslagen gegevens op volstrekt anonieme wijze bestudeerd.

Het gebruik van die kwantitatieve gegevens in het kader van ons onderzoek is er evenwel niet op gericht om de individuele resultaten per deelnemer te analyseren. De doelstelling is veeleer om tot geaggregeerde cijfers te komen die de grote tendensen kunnen weerspiegelen. Daarvoor hebben we aan elke gebruiker (slechts) drie sociaal-demografische variabelen gekoppeld: geslacht, leeftijd en gewest van de rechtbank die het vonnis heeft uitgesproken (wat dus ook een geografische indicator is). Onze steekproef voor deze analyse bestond uit alle deelnemers aan een ASP die door Vias institute werden begeleid en hun sanctie uitgevoerd hebben na februari 2019⁶. Het betreft 708 gebruikers, waarvan bij 482 gebruikers er 6 maanden of langer van het programma hadden opzitten. Dat wil dus zeggen dat een groot gedeelte van de ASP's in kwestie nog niet beëindigd waren.

Geslacht	
Mannen	593
Vrouwen	94
Leeftijd	
Tussen 18 en 34 jaar	190
Tussen 35 en 44 jaar	161
Tussen 45 en 54 jaar	170
Tussen 55 en 64 jaar	122
65 jaar en meer	44
Gewest	
Vlaanderen	571
Wallonië	84
Brussel	22

Tabel 1: Samenstelling van de steekproef van deelnemers van wie de downloadgegevens gebruikt werden

We hebben de gegevens daartoe verwerkt in de programmeertaal R (RStudio). De meeteenheid die in punt 3.2 van dit verslag het meest wordt gebruikt voor de analyses is 'de gebruiksday'. De gegevens werden door ons verwerkt en worden bijgevolg gerapporteerd 'per dag dat het alcoholslot gebruikt wordt'. Immers, wat betreft de rapportage over ademhalingspogingen die resulteren in een positief (of negatief) alcoholresultaat, vonden wij het relevanter een onderscheid te maken tussen 'positieve' en 'niet-positieve' dagen in plaats van

⁶ We hebben in 2020 een eerste vraag tot Dräger gericht om ons die gegevens over te maken. Om privacyredenen vernietigt Dräger sinds een jaar echter automatisch alle niet-gebruikte data. Daardoor hebben we geen toegang tot gegevens vóór 2019.

gewoon het totale aantal positieve pogingen gewoon op te tellen. Eenvoudigweg alle positieve blaasevents optellen zou tot verkeerde conclusies kunnen leiden omdat sommige deelnemers misschien vele malen onmiddellijk na elkaar tevergeefs de auto proberen te starten terwijl het eigenlijk (maar en wat ons betreft) om dezelfde startpoging gaat. Hoewel ook 'het meermaals proberen' een interessant gegeven kan zijn, geeft het wel aanleiding voor een vertekening van onze (meer belangrijke) analyses.

3 Resultaten

3.1 De vonnissen

In de interviews met de rechters gaan we op zoek naar een antwoord op onze eerste onderzoeksvraag die luidt 'In welke mate wordt het ASP, zoals beschreven in het Koninklijk Besluit van 26 november 2010 werkelijk toegepast door de rechters in de gevallen die vermeld staan in artikel 37/1 van de Wegverkeerswet? En welke zijn de eventuele hinderpalen voor de toepassing ervan? Hoe passen ze de wet toe?'. De feedback van de rechters wordt gekenmerkt door een vrij grote verscheidenheid van opvattingen. Er bestaat een verschil in aanpak tussen de gewesten — in grote lijnen wordt in Vlaanderen strenger gevonnist dan in Wallonië — maar een mate van terughoudendheid in toepassing van het ASP lijkt een algemeen gegeven te zijn. In dit gedeelte willen we de grote en algemene tendensen weergeven. Tegelijkertijd staan we ook stil bij enkele minder frequent geuite meningen. Gegeven we maar één rechter uit het Brusselse gewest geïnterviewd hebben, wordt deze in de vergelijking tussen de gewesten wat apart behandeld.

3.1.1 Definitieve beslissing van de rechter

Over het algemeen stellen we een terughoudendheid vast om overtreders die aan de wettelijke criteria voldoen, te veroordelen tot het ASP. Een groot deel van de rechters veroordeelt over het algemeen enkel tot het ASP als de overtreder de voorwaarden vervult waaronder het verplicht is om de sanctie toe te passen. Dat wil zeggen dat ze dit doen enkel bij recidive (een definitieve veroordeling gevolgd door een nieuwe inbreuk binnen een tijdsperiode van drie jaar). Ze doen dit dus meestal niet in geval van een adem-alcoholconcentratie van minstens 0,78 mg per liter uitgeademde alveolaire lucht. De redenen voor die terughoudendheid hebben voornamelijk te maken met twee belangrijke aspecten: enerzijds zijn ze het niet eens met de criteria voor toepassing van de sanctie en anderzijds halen ze het omslachtige karakter van het systeem aan, met op de eerste plaats de hoge prijs.

Het opleggen van het ASP in het geval van een eenmalige inbreuk komt dus minder voor en nog minder in Wallonië dan in Vlaanderen. Zo verklaarde een Waalse rechter dat hij niet van mening was dat één keer betrappt worden op een gehalte van 0,78 mg/l noodzakelijkerwijs wijst op regelmatig terugkerend gevaarlijk gedrag.

De grote meerderheid van de rechters uit het zuiden van het land, maar ook bepaalde van hun Vlaamse collega's, zijn dus niet zeer geneigd om bij een eenmalige overtreding een beroep te doen op deze sanctie. Ze gebruiken dus standaard de mogelijkheid die de wet biedt om in dit geval niet te veroordelen tot het ASP, namelijk door hun beslissing te motiveren. Om geen ASP op te leggen worden verschillende argumenten aangehaald. De meest gebruikte argumenten zijn de financiële situatie van de betrokkene, de impact die het systeem heeft op het beroepsleven en het feit dat de sanctie eenvoudigweg niet 'aangepast' is of proportioneel is aan de begane overtreding. De Waalse rechters hebben, meer nog dan de Vlaamse collega's, sterker de neiging om bij een eerste inbreuk het 'weinig pedagogische' en overdreven aspect van de sanctie in te roepen. Dat die visie in Wallonië sterker aanwezig is heeft zeker ook te maken met een verschillende opvatting over wat een 'problematisch gebruik' is. Vlaamse rechters zijn sneller geneigd om bij een eenmalige ernstige overtreding uit te gaan van een problematisch gebruik. In het Waalse gewest leeft sterker het idee dat 'een eenmalige overtreding, zelfs een zware, te wijten kan zijn aan één moment van controleverlies dat niet noodzakelijk moet doen vrezen voor toekomstige recidive'.

Over het toepassen van het ASP bij inbreuken met recidive wordt er ook gediscussieerd, maar iedereen is het wel eens met de kritiek over het feit dat de wet in die gevallen geen enkele uitzondering toestaat. Bijna alle rechters storen zich aan wat ze een inperking vinden van hun bevoegdheid om, afhankelijk van de unieke context van elke overtreding, voor de meest aangewezen sanctie te kunnen kiezen. Volgens hen is dit in strijd met het beginsel van 'individualisering van de strafrechtelijke sanctie'. Dat wil zeggen dat de rechter rekening kan houden met de sociaaleconomische situatie van de betrokkene, de toelichting door de betrokkene van de

strafbare feiten, de inschatting van de neiging van de betrokkene om in herhaling te vallen van de strafbare feiten, ... Om nog eens de woorden van één van de rechters aan te halen:

'De wetgever bepaalt in algemene termen de sanctie. Soms zitten daar goede ideeën tussen, maar ze zijn niet echt aangepast aan allerhande contexten'.

Dit verplichtende karakter wordt door veel rechters, vooral Waalse, maar ook Vlaamse, als een flagrant gebrek aan vertrouwen gezien van de wetgevende macht in de rechters. De strikte toepassing van de wet leidt in bepaalde zeldzame gevallen trouwens tot veroordelingen die ze absurd vinden, zoals die van een persoon die veroordeeld werd tot het plaatsen van een alcoholslot in de auto terwijl de recidive een overtreding betrof voor ROI met de fiets. De persoon in kwestie had voor de fiets gekozen om een veroordeling voor het ROI met de wagen te voorkomen.

Om de diversiteit in de meningen van de rechters te illustreren kunnen we ook vermelden dat één van de bevraagde rechters geen enkel probleem had met de automatische toepassing van de wet in het geval van recidive. Deze rechter legde zelfs het ASP op in gevallen waar de alcoholconcentratie niet de door de wet bepaalde limiet bereikte. De rechters die zich verzetten tegen de geautomatiseerde toepassing van de sanctie en deze laatste die er geen bezwaar in zag, hadden elk hun eigen verantwoording voor hun standpunt. De eerste groep vindt een vonnis rechtvaardiger als deze rekening houdt met de context van de gedagvaarde en van de overtreding en stemt de sanctie daarop dus af. De andere rechter ziet de onvoorwaardelijke toepassing van een sanctie aan de hand van vooraf bepaalde criteria als een manier om arbitraire beslissingen te vermijden.

In bepaalde rechtbanken bestaat zelfs de neiging om niet te veroordelen tot het ASP, zelfs wanneer dat verplicht wel het geval zou moeten zijn (bijvoorbeeld bij recidive). Dat gebeurt dan meestal via het principe van opschorting van de straf, wat wettelijk niet voorzien is⁷. De overtreder wordt met andere woorden schuldig geacht aan de overtreding, maar krijgt geen sanctie op voorwaarde dat binnen een bepaalde periode na het vonnis er geen nieuwe overtreding gepleegd wordt. Volgens één van de bevraagde rechters is dat een manier van die rechters om zich te verzetten tegen een wettelijke regeling waar ze het niet mee eens zijn. Volgens onze gesprekken gebeurt dit vooral, zo niet uitsluitend, in Wallonië. De opschorting van de uitspraak van het ASP, naast het feit dat ze niet wettelijk voorzien is, is in twee opzichten problematisch. Ten eerste leidt ze tot arbitraire verschillen tussen de rechtsgebieden: afhankelijk van de politierechtbank die de zaak behandelt, kan een beklagde voor éénzelfde overtreding zowel een ASP opgelegd krijgen als er zonder sanctie onderuit komen. Bovendien impliceert dit mogelijks ongelijke uitspraken zelfs binnen eenzelfde rechtsgebied die nog moeilijker te verdedigen zijn: een beklagde die 'licht' onder invloed was kan een boete opgelegd krijgen terwijl een recidivist, die aan de voorwaarden voldoet voor de verplichte toepassing van het ASP, opschorting van de uitspraak kan genieten. Hoe frequent dit allemaal voorkomt, is momenteel echter niet duidelijk. Het kan ook beperkt zijn tot enkele gevallen en bepaalde rechters.

Ook de prijs van het gehele programma is een factor die de rechters geregeld ontmoedigt om iemand te veroordelen tot het ASP. Een rechter zegt bijvoorbeeld:

'Een enorme kost en het biedt geen enkele meerwaarde voor een persoon waarvan de (financiële) situatie meestal precair is'.

Het totaalbedrag dat iemand voor het ASP moet uitgeven ligt tussen € 3 500 en € 4 000 voor een sanctie van één jaar (aankoop van het systeem, installatie, uploaden van de gegevens en omkadering). Er bestaat een algemene consensus bij de rechters over het feit dat die prijs te hoog is en voor tal van overtreeders niet betaalbaar. Twee rechters noemen de kosten zelfs 'volkomen overdreven' en 'een systeem dat ingevoerd lijkt op maat van zij die eraan kunnen verdienen'. Bij die twee rechters zien we een groot wantrouwen tegenover het businessmodel van het ASP, terwijl de anderen enkel de nadruk leggen op de kosten voor de betrokkene. Boven op dat bedrag kan nog een boete komen, maar die wordt in de verschillende Gewesten heel vaak afgetrokken van de prijs van het ASP. Slechts één van de bevraagde rechters zei uitdrukkelijk 'geen enkel probleem' te hebben met de hoge prijs van het systeem en vond dat de kostprijs gezien de ernst van de overtreding geen 'excuus' mag zijn. Alles samen genomen wat betreft de veroordeling tot het ASP, met alles

⁷ https://www.stradalex.com/fr/sl_src_publ_jur_be/document/ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20210928.2N.9-NL, geraadpleegd op 2 september 2022.

wat erbij komt kijken zoals de hoge prijs, de technische installatie van het systeem, de afspraken voor de omkadering en voor het uploaden van de gegevens, de nodige examens om de rijgeschiktheid aan te tonen en de boete in bepaalde gevallen, resulteert volgens het merendeel van de rechters in een veel te zware procedure.

Deze rechters stellen de hoge kosten aan de kaak uit vrees voor een justitie 'met twee snelheden'. Voor welgestelde overtreeders hebben de kosten niet noodzakelijk een grote impact. Zij kunnen zich het systeem gemakkelijk veroorloven of wisten de sanctie zelfs te ontlopen. Zo hebben 20 van de 708 deelnemers uit de steekproef die we bestuderen het alcoholslot, ondanks de prijs ervan, in twee voertuigen tegelijk laten installeren. Verschillende rechters hebben bijvoorbeeld veroordeelden horen reageren dat ze het alcoholslot niet zouden installeren, maar in plaats daarvan taxi's of een privébestuurder zouden inschakelen.

Maar omgekeerd lopen de (financieel) kwetsbaarste personen het risico op ernstige beperkingen als ze niet in staat zijn om het hele programma te bekostigen. Ook in dat geval verklaren ze op de zitting dat ze het systeem niet zullen installeren vanwege de kostprijs. Dat versterkt het effect van een 'Justitie met twee snelheden' aangezien de mensen die het systeem niet kunnen betalen met een feitelijk rijverbod opgezadeld raken en dus, anders gezegd, in de praktijk een zwaardere sanctie ondergaan dan het ASP. Anderen moeten schulden maken om het alcoholslot te laten installeren omdat ze geen andere keuze hebben: waar ze wonen is geen openbaar vervoer, er zijn geen andere vervoersalternatieven, of de persoon zelf of een gezinslid kampt met ernstige gezondheidsproblemen, Advocaten doen bij de verdediging vaak een beroep op dat aspect: het ASP maakt kwetsbare mensen nog kwetsbaarder. Het verhindert werklozen om werk te vinden, het maakt het leven van mensen met kinderen nog lastiger, enz. Overtreders komen op de zitting geregeld met een bewijs van hun (beperkte) inkomen. Voor bepaalde rechters is dit bewijs zelfs niet vereist, bijvoorbeeld wanneer het parket het niet opvraagt of wanneer het door de overtreder genoemde inkomen realistisch lijkt. Sommige rechters zijn zelfs van mening dat deze financiële last de doeltreffendheid van het systeem aantast:

'Personen in moeilijkheden zullen zich alleen de betaalproblemen rond het systeem herinneren en hier niets positiefs aan overhouden.'

Algemeen gesproken wordt het ASP dus vooral opgelegd aan mensen die recidiveerden. Maar het wordt echter ook vaker opgelegd aan overtreeders die zich niet aanbieden op de rechtszitting. De rechters verklaren in die gevallen minder toegeeflijk te zijn en het ASP over het algemeen ook meer op te leggen bij eenmalige overtredingen met minstens 0,78 mg per liter uitgedaemde alveolaire lucht (1,8 promille/L bloed). Die neiging om strikter het ASP op te leggen aan personen die niet naar de rechtbank komen zien we in elk van de gewesten.

Ook in de andere Europese landen waar het ASP wettelijk voorzien is, werden gelijkaardige vormen van terughoudendheid aangetroffen bij de rechters (Houwing, 2016). Die terughoudendheid heeft ook daar te maken met de prijs van het systeem en met twijfel over de efficiëntie van het ASP met betrekking tot het verbeteren van de verkeersveiligheid. Tijdens onze gesprekken was de kritiek van de rechters veeleer gericht op de wettelijke toepassingscriteria en op de kostprijs dan op het systeem zelf dat ze 'potentieel in bepaalde gevallen zeer geschikt' achten.

3.1.2 Elementen die de uitspraak beïnvloeden

We hebben gezien dat de rechters niet erg geneigd waren om te veroordelen tot het ASP bij een eenmalige overtreding, maar wel in het geval van recidive. Sommige rechters zijn echter frontaal gekant tegen de wet en schorten de straf soms op. Het verschil tussen 'eenmalige overtreding' en recidive is uiteraard niet de enige factor die de uiteindelijke beslissing beïnvloedt. Er spelen ook andere aspecten mee die het oordeel van de rechter kunnen kleuren.

Om te beginnen zijn er de andere inbreuken op het strafblad van de overtreder, zelfs al is de termijn van 3 jaar verstreken en gaat het dus wettelijk gesproken niet meer over recidive. De rechters tonen zich unaniem gevoelig voor de herhaling van inbreuken op het ROI over een langere termijn. Dergelijke herhalingen kunnen wijzen op een probleem om alcohol te vermijden als men rijdt. Dit kan dus een veroordeling tot het ASP rechtvaardigen, ook al gaat het in de strikte zin niet om recidive. Dergelijke gevallen worden vermeld zowel in de gesprekken met de rechters als in die met de deelnemers.

De rapporten, verkregen na een gevraagde medische expertise, vormen een tweede fundamenteel element. In Wallonië worden vooral bloedanalyses gevraagd met indicaties van de voornaamste indicatoren die wijzen op recente en buitensporige alcoholconsumptie, voornamelijk een analyse van het CDT-niveau⁸. Als de overtreder zich laat bijstaan door een advocaat, zal deze laatste doorgaans adviseren om zich op de zitting reeds aan te bieden met de resultaten van op voorhand uitgevoerde analyses, om de procedure te versnellen. Als de analyse door de rechter gevraagd wordt, of als de advocaat pas laat geraadpleegd werd, zal het vonnis met ongeveer 2 maanden worden uitgesteld, zodat er tijd is om de analyse uit te voeren. Het doel voor de overtreder (en diens advocaat) bestaat er dan ook in gunstige elementen aan te reiken om er met de mildst mogelijk sanctie van af te komen. In het geval van een overtreder die aan de wettelijke criteria voldoet voor het ASP, zal de bedoeling doorgaans zijn om dat alcoholslot te vermijden, of minstens de sanctie te beperken tot één jaar, of zelfs om de herstelexamens en eventueel andere onderzoeken te voorkomen. Aan Vlaamse kant lijkt men eerder de voorkeur te geven aan haar- boven bloedanalyse. Daar wordt geargumenteed dat op die manier een beter beeld wordt geboden van de alcoholconsumptie op de lange termijn met bovendien het voordeel van de grotere betrouwbaarheid, omdat de haaranalyse niet beïnvloed zou worden door de inname van geneesmiddelen. Rechters vermoeden zelfs dat om een overdreven alcoholconsumptie te verstoppen sommige mensen zozoged plots beslissen om hun haar heel kort te laten knippen.

Rechters gaven aan eerder positief tegen die analyses aan te kijken, maar zeggen tegelijkertijd ook dat ze die 'met een korreltje zout' nemen. Een dergelijke 'schone lei' maakt over het algemeen een goede indruk en kan een aanwijzing zijn dat de persoon wel minder geneigd zal zijn tot recidiveren, al zijn niet alle rechters daar even sterk van overtuigd. De rechters geven ook aan dat een analyse op voorhand laten uitvoeren kan impliceren dat de overtreder sterker bij zijn veroordeling betrokken is en misschien beter gemotiveerd om nieuwe gewoonten aan te nemen. Toch zal dit niet altijd volstaan om de rechter gerust te stellen, vooral met betrekking tot het vermogen om drinken en rijden niet te combineren. Volgens de rechters heeft een groot aantal overtreders specifiek het daar moeilijk mee, ook al zijn ze niet fysiek of ernstig afhankelijk aan alcohol. Sommigen hebben er bijvoorbeeld geen probleem mee om gedurende enkele weken geen alcohol te drinken, toch zijn daarom de rechters niet altijd gerust gesteld. Een bloed- of haaranalyse alleen volstaat immers niet om te weten of een overtreder rijden en drinken uit elkaar kan houden. De rechters hanteren andere technieken om een hun oordeel te verfijnen.

Eén van die technieken is het sociaal onderzoek door de Justitiehuisen, op vraag van de rechter. Bij dat onderzoek wordt nagegaan of een type sanctie passend zou zijn gezien het psychosociale profiel. De mate waarin hier gebruik van gemaakt wordt, verschilt echter naargelang van het rechtsgebied. De Justitiehuisen zijn immers in een aantal gevallen overbelast en dus niet in staat om een dergelijk rapport aan te leveren. Sommige rechters vinden het buiten proportie om bij een eerder gunstig sociaal onderzoek het ASP op te leggen. De vraag naar een dergelijk sociaal onderzoek kwam veel vaker voor in de getuigenissen van de Waalse dan van de Vlaamse rechters. Deze laatste lijken er eerder de voorkeur aan te geven om tijdens de zitting zelf een grondige ondervraging te doen van de beklaagde. Zij zeggen dan ook zich bij hun vonnis sterk te baseren op die eigen rechtstreeks verkregen indruk. In de beide gevallen bevestigt dit wel het idee dat rechters er niet van houden om op een automatische manier een sanctie te moeten toepassen en die liever afstemmen op de situatie van de overtreder.

Een laatste bepalend element is de eventuele combinatie van ROI en een ongeval. Indien de overtreding van ROI vastgesteld werd naar aanleiding van een ongeval, zal dit eerder aanleiding geven tot het opleggen van het ASP. De kenmerken en de context van het ongeval kunnen de rechter in bepaalde mate beïnvloeden. Het kan gaan om een ongeval dat ook had kunnen plaatsvinden als er geen alcohol in het spel was (dodehoekongeval ...) of om een ongeval dat moeilijk anders te verklaren is, tenzij door de gevolgen van alcohol (een bestuurder die zonder te vertragen een rotonde oprijdt, vergeet te stoppen aan een verkeerslicht, ...). Onvrijwillige slagen en verwondingen als gevolg van het ongeval beïnvloeden eveneens de beslissing. Een voorbeeld dat één van de rechters ter illustratie gaf was de aanwezigheid van kinderen in de auto die niet (reglementair) werden vastgemaakt. Ook als er niet per se een causaal verband is met de invloed van alcohol, kan dit de rechter ertoe aanzetten een zwaardere sanctie uit te spreken. Dergelijke elementen blijken meestal uit de antwoorden op de vragen die tijdens de zitting gesteld worden. Ze worden ook soms afgeleid uit de rapporten van de politie die op de plaats van het ongeval de vaststellingen hebben gedaan (met onder meer de verklaringen van de overtreder meteen na het ongeval).

⁸ Carbohydraat Deficiënt Transferrine, een eiwit dat in het lichaam aanwezig is als er sprake is van een buitensporig alcoholverbruik over een periode van minstens een week.

3.1.3 Het gebruik van het Artikel 42 van de Wegverkeerswet

Het Artikel 42 van de Wegverkeerswet biedt de rechter de mogelijkheid om de beklagde officieel 'lichamelijk of geestelijk ongeschikt te verklaren tot het besturen van een motorvoertuig'. Door de toepassing en gebruik van dit artikel zal, althans tijdelijk, vermeden worden dat een bestuurder aan het verkeer kan deelnemen want deze zal tenminste voor 6 maand rijongeschikt verklaard worden op basis van de medische criteria⁹. Volgens onze interviews lijkt het gebruik van het Artikel 42 meer voor te komen in Vlaanderen dan in Wallonië. In Wallonië, in tegenstelling tot in Vlaanderen, zou men meer de voorkeur geven aan een opschorting van het ASP. De Vlaamse rechters vinden dat een dergelijke opschorting niet optimaal is. Volgens hen worden de probatievoorwaarden vaak geschonden zonder dat dit a posteriori gevolgen heeft. De gedrags- en attitudeverandering van de bestuurder in kwestie zou volgens deze rechters in dat geval dan ook minder groot zijn.

De voorstanders van het Artikel 42 zeggen dan weer dat het de beste manier is om bij de veroordeelde een grondige gedragsverandering te bewerkstelligen. Zodra het alcoholgebruik als 'problematisch' wordt bestempeld (we gaven reeds eerder aan dat dit begrip niet eenduidig gedefinieerd is), biedt de vervallenverklaring voor lichamelijke en/of geestelijke ongeschiktheid de mogelijkheid om de 'onderliggende oorzaak' van het probleem aan te pakken. Deze procedure heeft bovendien als voordeel gemakkelijker, lichter en sneller te zijn dan het ASP. De beklagde uit het verkeer halen, heeft bovendien een onmiddellijke invloed op de verkeersveiligheid. Rechters verkiezen deze procedure omwille van de 'veiligheid' die het hun vonnis verschaft. Ze hebben zo de zekerheid dat ze geen gevaarlijke bestuurders vrij laten rondrijden.

Een beroep doen op het Artikel 42 stelt de rechter bovendien ook beter in staat om vast te stellen of de beklagde tijdens de periode van vervallenverklaring van minstens 6 maanden andere strategieën heeft ontwikkeld. Over het gebruik van het alcoholslot door de veroordeelde daarentegen krijgen de rechters geen enkele feedback, waardoor er een zekere vaagheid blijft hangen rond de efficiëntie van de sanctie met betrekking tot de eventuele gedragsverandering. Doorgaans hebben de rechters zelfs geen zicht op het feit dat de sanctie door het Parket al dan niet daadwerkelijk werd uitgevoerd.

3.1.4 Profiel van de veroordeelden

Zoals al aangehaald in deel 1 lopen de profielen van de mensen, die veroordeeld worden tot het gebruik van het alcoholslot, sterk uiteen en dat in elk van de gewesten. Zonder een strikte typologie na te streven van het soort individuen dat voor de rechter komt, kunnen we, wat alcoholconsumptie betreft, toch een dubbel onderscheid maken. Dat onderscheid komt ook terug in de toelichting van de psychologen die instaan voor de omkadering van de deelnemers.

Het eerste onderscheid dat de rechters en de psychologen maken is tussen een al dan niet 'problematisch' alcoholgebruik bij de overtreeders. Dat onderscheid is gebaseerd op de indruk van de rechters en de psychologen over de frequentie van de alcoholconsumptie en de moeilijkheid om dat gebruik onder controle te houden. Die indruk kan zowel gevoed worden door biografische informatie als door kwantificeerbare aanwijzingen (bloed- en haaranalyses voor de rechters, de uitlees-gegevensbestanden voor de psychologen). De context waarin eventuele eerdere inbreuken plaatsvonden kan een indicatie zijn (was er sprake van feestelijkheden, een eerder professionele context, ...). De uitleesgegevens van het alcoholslot kunnen wijzen op frequente tekenen van alcoholgebruik op momenten waarop dat doorgaans niet gebruikelijk is (zoals in de namiddag op weekdagen). In tegenstelling zal een overtreder met een 'minder problematisch' alcoholgebruik eerder samenvallen met het profiel van wat we doorgaans een 'sociale drinker' noemen. Dit zijn doorgaans personen die gemiddeld eerder occasioneel drinken, in een gezellige of feestelijke context en die het minder moeilijk hebben om de frequentie van hun consumptie onder controle te houden. Uiteraard betreft het hier geen strikt onderscheid en kunnen overtreeders ook tot de beide groepen behoren.

Het tweede onderscheid betreft subgroepen binnen de overtreeders met een problematisch alcoholgebruik. Het gaat om het verschil tussen enerzijds personen die bij het begin van het programma of zelfs vóór de start ervan geprobeerd hebben om hun alcoholconsumptie drastisch te veranderen, of zelfs geheelonthouder geworden zijn, en anderzijds diegenen die hun gewoonten niet fundamenteel veranderen of kunnen

⁹ Koninklijk Besluit 23 maart 1998, bijlage 6.

veranderen. De psychologen geven aan dat deze zelfs in een soort van 'ontkenning' bevinden over de ernst van hun alcoholprobleem. Sommige overtreders hebben inderdaad hun gewoonten al (gedeeltelijk) bijgesteld, nog vóór de zitting op de politierechtbank. In de tijd tussen de overtreding en de zitting op de rechtbank, afhankelijk van het rechtsgebied doorgaans variërend van zes maanden tot een jaar kunnen soms de eigen gewoonten ernstig in vraag gesteld worden. Dit lijkt vaker voor te komen als de verkeersovertreding onder invloed vastgesteld werd in de context van een bijzonder zwaar ongeval. Sommige mensen maken daardoor 'de klik'. Die overtreders beginnen dan aan het programma met een set van consumptiegewoonten die ten minste voor een deel al veranderd zijn.

Naast het dubbele onderscheid in consumptiepatronen van de overtreders bemerken we ook een sterke oververtegenwoordiging van mannen. Alle rechters wijzen op dat onevenwicht en ook in onze steekproef, van de door Vias begeleide deelnemers, tellen we 86% mannen tegenover slechts 14% vrouwen. Die cijfers liggen helemaal in de lijn van de geslachtsverhoudingen die we observeerden naar aanleiding van onze meest recente gedragsmeting 'Rijden onder invloed van alcohol' (Brion et al, 2019). Bij de mannen legde immers 2,8% een positieve test af, tegenover slechts 0,6% van de vrouwen. Dat verschil wordt nog groter als we ook rekening houden met het aandeel van de mannelijke bestuurders op de weg dat gemiddeld hoger ligt (62% mannen en maar 38% vrouwen, tijdens deze meting). Het totale aandeel van de mannelijke bestuurders onder invloed bedroeg dus 88% tegenover 12% voor de vrouwelijke bestuurders.

Sommige rechters melden ook een licht overwicht van mensen in eerder 'precaire financiële situaties' (arbeiders met financiële zorgen en werklozen). Dat is uiteraard een belangrijk aspect gezien de hoge kostprijs van het ASP. Een rechter opperde zelfs dat rechtsbijstand voor mensen die niet over de middelen beschikken om alle kosten te betalen best nuttig zou kunnen zijn. Maar alle rechters verduidelijken dat ze in hun vonnissen potentieel alle sociaaleconomische profielen zien terugkeren. Twee rechters merken op dat nogal wat bestuurders in het kader van hun beroepsactiviteit onder invloed blijken te rijden. Eén van hen vermeldt het voorbeeld van het 'flink overgoten zakendiner' als een typisch en geregeld voorkomend geval. Ook dat sluit aan bij onze gedragsmeting voor ROI dat een hoger aandeel laat zien van dronken bestuurders die terugkomen van hun werk: 2,6% tegenover maar 1,9% als algemeen gemiddelde.

3.1.5 Modaliteiten van de sanctie

Rechters maken vaak (en in sommige gevallen altijd) gebruik van de mogelijkheid om de boete in mindering te brengen op de kostprijs van het ASP. Het gebruik van deze optie leidt tot een vermindering van het aantal beroepszaken tegen het ASP, omdat veel overtreders het gevoel hebben een 'goede deal' te krijgen met deze mindering. De veroordeelde heeft enkel recht op terugbetaling van de opgelegde kosten indien het omkaderingsprogramma daadwerkelijk gevolgd werd. Men moet dus kunnen bewijzen dat men de kosten voor het ASP heeft betaald aan de hand van facturen voor de installatie van het apparaat, follow-up, downloads, enz. De veroordeelde is dus verplicht de kosten van het ASP en de geldboete initieel voor te schieten, zodat deze achteraf kunnen worden terugbetaald.

Sommige rechters verklaarden ook dat zij het belangrijk vonden dat de veroordeelde een boete moest betalen als hij of zij besloot het ASP niet te installeren. Men wil om die manier enige bewustwording van verantwoordelijkheden stimuleren en men wil voorkomen dat de indruk ontstaat dat men er uiteindelijk mee weg kan komen zonder enig gevolg of sanctie.

De duur van het ASP bedraagt één jaar, althans in de grote meerderheid van de gevallen, zijnde meer dan 80% in de steekproef van de door Dräger aangeleverde gegevens (wat zeer waarschijnlijk representatief is voor de geïnterviewde populatie). Gezien de gewichtigheid en de kostprijs van het systeem, beperken de rechters de sancties van twee of drie jaar doorgaans tot de 'ernstige recidivisten'. Die voorkeur voor de één jaar durende veroordeling heeft ook te maken met de houding van de rechters tegenover het automatisch toepassen (in theorie althans) van het ASP bij recidive. In gevallen waar de rechter het ASP oplegt zonder echt overtuigd te zijn van de gegrondheid van die sanctie, ligt het voor de hand te kiezen voor de kortste duur.

Indien de overtreding gebeurd is in het privé-voertuig (meestal rijbewijs B) kan de rechter beslissen om het alcoholslot enkel te installeren in de privé-voertuigen en niet in de professionele voertuigen (rijbewijzen C en D). Deze optie wordt waar mogelijk vooral in Wallonië gebruikt, behalve in extreme gevallen. Het idee is om te vermijden dat de overtreder het werk en dus inkomen verliest. De Vlaamse rechters leggen, wat het gebruik van deze wettelijke mogelijkheid betreft, een grotere reserve aan de dag. Ze denken eerder dat een bestuurder met een problematisch drankgebruik datzelfde soort problematische gedrag kan stellen met het voertuig dat

professioneel gebruikt wordt, wat het in dat geval nog problematischer maakt. Een vrachtwagen besturen is immers inherent gevaarlijker en een busbestuurder heeft dan nog ook een verantwoordelijkheid tegenover de passagiers. Het zadelt de rechter dan ook met een delicate verantwoordelijkheid op om de veroordeelde in het kader van de beroepsactiviteiten wel zonder alcoholslot te laten rijden. Vanzelfsprekend gaat het hier maar om heel weinig gevallen. De bevroegde rechters werden er gemiddeld maar één of twee keer mee geconfronteerd.

De rechters konden niet zeggen of het ASP als sanctie al dan niet vaker tot een beroepsprocedure leidt. Daarvoor zouden we gerechtelijke databases moeten doorzoeken of rechters ondervragen van de hogere rechtbanken en dat was in het kader van deze studie niet mogelijk. Toch vermoeden de politierechters dat het aantal beroepszaken vrij beperkt zal zijn, aangezien de vonnissen in het geval van recidive gebaseerd zijn op een wettelijke verplichting en niet op de appreciatie van de rechter. Merk ook op dat een beroepsprocedure in Brussel problematisch kan zijn en ruim één jaar kan aanslepen vanwege de aanzienlijke wachtlijsten bij de rechters in beroep. Het fenomeen is dermate uitgesproken dat bepaalde advocaten hun cliënten voorstellen om in beroep te gaan in de hoop dat de feiten tegen dan verjaard zullen zijn.

3.1.6 Opvattingen van de rechters over de wettelijke voorzieningen

De rechters hebben vooral kritiek op de selectiecriteria van de overtreeders en de hoge prijs van het systeem en de omkadering, meer dan op het systeem zelf. Ze zien het systeem als potentieel zeer nuttig om een 'harde kern' van overtreeders aan te pakken bij wie louter financiële maatregelen of een vervallenverklaring geen impact hebben. De huidige criteria, die uitsluitend gebaseerd zijn op de bloedalcoholconcentratie, viseren onvoldoende de doelgroep voor wie dit systeem echt doeltreffend zou zijn.

De meerderheid van de rechters is het ermee eens dat de doelgroep op dewelke het ASP zich richt onvoldoende duidelijk afgebakend is. In dat verband vinden ze dat de wet de rechters de nodige speelruimte zou moeten laten om per geval te beslissen en niet louter op basis van het niveau van het alcoholgehalte op het moment van de overtreding. De rechters staan eerder sceptisch tegenover het vooraf vastleggen van een criterium voor een dergelijke sanctie. Het systeem kan uiteraard niet opgelegd worden aan wie lichamelijk of geestelijk ongeschikt is om te rijden, maar lijkt voor de meerderheid van de rechters ook minder gepast na een eerste inbreuk. De doelgroep zou zich tussen die beide gevallen in situeren. Eén van de rechters denkt dat het systeem nuttig kan zijn voor 'mensen die moeilijk weerstand kunnen bieden aan sociale druk, dus niet diegenen met een lichamelijke verslaving'. Tussen de laatste groep van bestuurders en de twee eerdergenoemde groepen (enerzijds wie lichamelijk of geestelijk ongeschikt is tot het besturen van een voertuig en anderzijds diegenen van wie het 'maar de eerste keer is') lijkt de grens echter maar vaag te zijn. Die grens lijkt ook verschillend van rechter tot rechter.

Behalve de hoge kostprijs en de indruk van een 'Justitie met twee snelheden' die zo kan ontstaan zijn bepaalde rechters ook gevoelig voor de discriminatie die het ASP voor de entourage van de veroordeelde veroorzaakt. Het hele gezin wordt gestraft doordat niet-veroordeelden ook het systeem moeten gebruiken. Ze moeten dus ook regelmatig stoppen om te hertesten. Ze ondergaan eveneens dezelfde ongemakken van het gebruik die door de deelnemers aan het programma zijn genoemd (b.v. de blik van mensen op de parking of langs de weg).

De rechters staan sceptisch tegenover de voordelen van het ASP voor overtreeders bij een eerste inbreuk, vooral als de betrokkene nog jong is. De alcoholvormingen zoals Vias ze aanbiedt, zijn volgens sommige rechters beter aangewezen voor dit type profiel. Ze lijken hen ...

"[...] nuttiger dan een onnodige psychologische omkadering via het ASP, die in dat geval bijna iets vernederends heeft."

Men denkt ook dat een jong publiek eerder onder het genoemde profiel van de feestende 'sociale drinker' valt. Uit gegevens van Sciensano (Gisle, 2019) blijkt overigens dat jongeren gemiddeld niet zozeer 'regelmatig' consumeren, maar meer aan hyperconsumptie doen (grote hoeveelheden alcohol consumeren op korte tijd). De vormingen lijken meer gepast voor dit type profiel dan voor de multi-recidivist. Veel verdeelder zijn de rechters over het 'lichte' aspect van de Vias-vormingen. Sommigen vinden de alcoholvormingen, in tegenstelling tot het dure en gewichtige ASP, een wat al te 'goedkoop' alternatief is. Ze hebben kritiek op het enorme verschil in kosten dat er kan zijn tussen diegenen die tot het ASP veroordeeld werden en zij die de Vias-vormingen moeten volgen, ondanks feiten van soms vergelijkbare ernst.

De rechters betreuren ook dat de hoorzittingen doorgaans lang na de overtreding plaatsvinden (soms zes maanden tot één jaar), hetgeen de efficiëntie van de maatregel vermindert. Het brengt de overtreders ook in een stresserende en onzekere situatie in afwachting van het vonnis. Bepaalde overtreders hebben in die periode hun gewoonten al sterk gewijzigd en psychologische hulp gezocht. In dergelijke gevallen wordt het alcoholslot dan niet op het juiste moment geïnstalleerd. En omgekeerd zijn andere overtreders potentieel ongestoord blijven doorrijden, mogelijks onder invloed, zonder enige controle. De gerechtelijke achterstand zorgt dus mogelijk voor gevaar op de weg. Ook de herstelexamens kunnen de start van het ASP vertragen of de voltooiing ervan zelfs belemmeren, bijvoorbeeld als het 'herstel' beperkt is in de tijd.

Verscheidene rechters stellen voor om de aanpak van het systeem te veranderen en standaard in elk voertuig een alcoholslot te installeren. Daartoe zou het systeem wel veel compacter, goedkoper en gemakkelijker in het gebruik moeten worden, bijvoorbeeld zonder de 'hertesten'. Eén rechter suggereert zelfs dat de verzekeringsmaatschappijen de eigenaar van een voertuig met alcoholslot zouden moeten belonen, zoals dat al het geval is voor auto's met een 'blackbox' die allerhande informatie opslaat over het rijgedrag van de bestuurder. Die belangstelling voor een 'lightversie' van het alcoholslot in elk verkocht voertuig zien we bij rechters uit de drie gewesten. Over de modaliteiten van het gebruik van een dergelijk alcoholslot moet echter nog grondig nagedacht worden. Uit dit alles blijkt dat het wantrouwen zich vooral toespitst op het wettelijke gedeelte van het mechanisme en op de financiële en logistieke last en niet zozeer op het principe zelf van een alcoholtest die de bestuurder onder invloed zal beletten het voertuig te starten. Een dergelijke veralgemening van het alcoholslot zal wellicht op weerstand onthaald worden. Deze suggestie vergt dan ook een brede heroverweging van het evenwicht tussen individuele vrijheid en verkeersveiligheid. Bovendien zal een dergelijke veralgemening van een alcoholslot zeker onderwerp moeten zijn van een Europese consensus want de Belgische automarkt op zich is te klein om dergelijke specifieke technische aanpassingen mogelijk te maken.

De rechter uit Brussel signaleerde ook dat het toepassen van het ASP in zijn gewest moeilijk ligt vanwege het aanzienlijk aandeel van veroordeelden die geen enkele van de drie landstalen spreken. De individuele omkadering wordt dan immers moeilijk realiseerbaar. Dit taalprobleem betreft grotendeels alleen het Brusselse gewest en is vanzelfsprekend niet beperkt tot enkel het ASP, maar de problematiek geldt bijvoorbeeld ook voor de alcoholvormingen van Vias.

Tot slot betreuren de rechters in het algemeen ook het gebrek aan wettelijke mechanismen, zoals het ASP, om recidive te voorkomen van bestuurders onder invloed van drugs anders dan alcohol. Het huidige wettelijke kader lijkt hun ook totaal niet in staat om gevallen van ROI van een combinatie van alcohol en andere drugs of geneesmiddelen aan te pakken, hoewel dit 'bij jonge bestuurders frequent het geval is'.

Uit het voorgaande zou kunnen geconcludeerd worden dat de meerderheid van de geïnterviewde rechters het ASP niet genegen is. Dit is echter een verkeerde indruk. Als we een onderscheid maken tussen de algemene appreciatie door de rechters van de procedure enerzijds en het verplichtende karakter anderzijds, krijgen we een heel ander beeld. We hebben voor elke geïnterviewde rechter op basis van de transcriptie beslist waar deze zich positioneert op beide variabelen. Deze toewijzing gebeurde bij consensus tussen de auteurs. Daaruit bleek dat slechts 20% (2/10) duidelijk negatief was ten opzichte van het ASP of als principe. Dit is in schril contrast met 80% (8/10) van de rechters die tegen het verplichtende karakter ervan zijn. We zijn hierin uiteraard gebonden aan de mening van de rechters die geïnterviewd zijn. Er is altijd een selectiebias als het over vrijwillige deelname gaat.

3.2 Gebruik van het systeem

Dit gedeelte is in essentie gebaseerd op de gegevens die uit het alcoholslot gehaald worden, alsook op de interviews die we hadden met de deelnemers aan het programma.

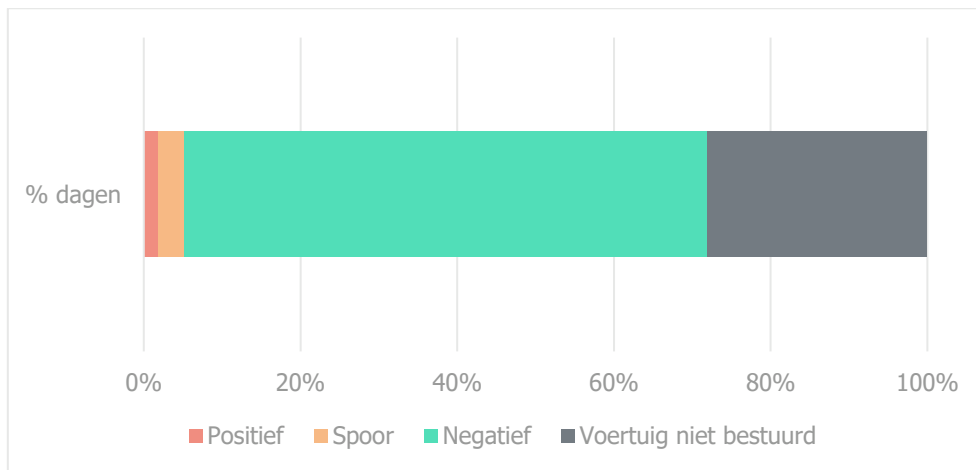
Deze cijfers moeten met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd, aangezien zij geen volledig representatieve weerspiegeling zijn van het gedrag van de deelnemers aan het programma. Verscheidene mondeling gerapporteerde gedragingen kunnen niet geverifieerd worden uit de beschikbare gegevens en zorgen mogelijk voor 'statistische ruis'. Bijvoorbeeld, een persoon, die niet veroordeeld is tot het gebruik van het alcoholslot, maar die wel met het voertuig van de veroordeelde wil rijden, moet bijvoorbeeld ook in de alcoholtester blazen. Dat kan tot gevallen van 'positief blazen' leiden die niet toe te schrijven zijn aan de deelnemer aan het programma. Een ander voorbeeld is dat ook 'vals positieven' technisch mogelijk zijn. Deze kunnen door de deelnemer gemeld worden aan de psycholoog tijdens de omkaderingsgesprekken. Maar in het kader van onze anonieme gegevensanalyse zijn de vals positieven onmogelijk met 100% zekerheid van de 'echt positieven' te onderscheiden. De vals positieven zouden evenwel maar een heel klein deel mogen uitmaken van alle positieve pogingen. Tot slot kan het ook gebeuren dat de gebruikers initieel alle 'spelregels van het programma' niet zo goed begrepen hebben, wat zeker in het begin een impact kan hebben op hun ASP-gegevens. Zo dachten (naar eigen zeggen) bepaalde gebruikers bijvoorbeeld dat het toegestaan is om zo vaak als ze maar willen de alcoholtester te gebruiken. Het is echter eerder wenselijk om elke detectie van alcohol boven de drempel van 0,09 mg/L uitgedemde lucht te vermijden.

Vanwege dit soort vertekeningen, waarvan het effect moeilijk te beoordelen is, en vanwege de onuitgegeven aanpak van deze benadering, is de volgende kwantitatieve analyse in de eerste plaats verkennend. Daarom zijn de volgende statistieken hoofdzakelijk beschrijvend en zijn er geen statistische correlatietests berekend.

3.2.1 Positieve pogingen

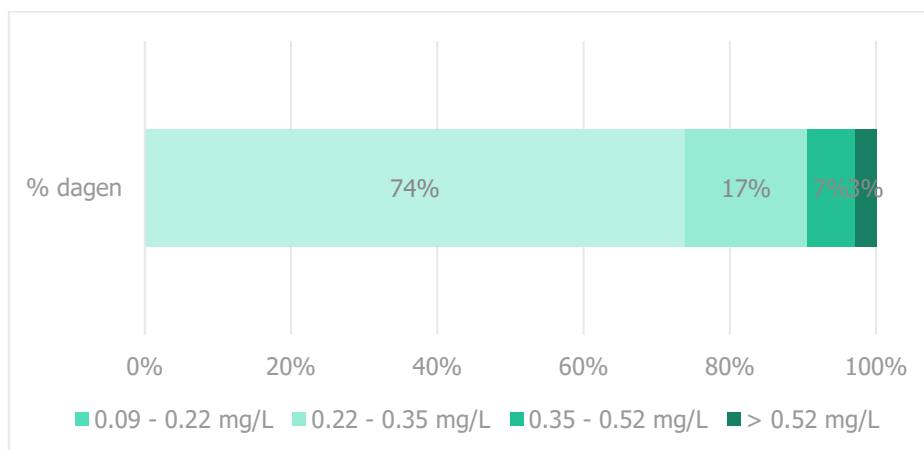
De internationale wetenschappelijke literatuur, die de efficiëntie van het alcoholslot beoordeelt, is vrij eensgezind over het vermogen ervan om tijdens de gebruikperiode het ROI te voorkomen (Voas et al, 2021; Nochajski et al, 2020). Omgekeerd is de literatuur veel minder zeker over de blijvende impact van het ASP op de gebruikers na afloop van de sanctie. Dat tweede aspect bespreken we later, namelijk in deel 3.4. De ASP-gegevens stellen ons in staat om het gedrag van de deelnemers aan het programma in België empirisch te onderzoeken, zij het met enig voorbehoud, omwille van de redenen die we net aangehaald hebben. We hebben hier niet zozeer een indicator voor de alcoholconsumptie van de deelnemers in het algemeen, maar veeleer een indicator voor hun alcoholconsumptie op 'cruciale' momenten, zoals net vóór ze gaan rijden.

De efficiëntie van het ASP is verifieerbaar via het aandeel van de dagen 'met positieve poging' waarvan we het gemiddelde kunnen tellen (zie figuur 1). Die cijfers zijn gebaseerd op het kalendersysteem dat we in deel 2 uiteengezet hebben. Een 'positieve' dag is een dag waarop de deelnemer minstens één keer minstens 0,09 mg/L geblazen heeft. Gemiddeld blaast een deelnemer (minstens) één keer positief op nog geen 2% van de dagen van de sanctie. Op 3,3% van de dagen detecteert het systeem minimale sporen van alcohol (beneden de 0,09 mg/L). De aanwezigheid van het systeem in het voertuig en het feit dat de deelnemer weet dat de pogingen om het voertuig te starten allemaal geregistreerd worden, motiveert hen wellicht om pogingen onder invloed zoveel mogelijk te vermijden.

Figuur 1: Percentage dagen met detectie van een 'positieve poging', totale gemiddelde. 708 observaties.

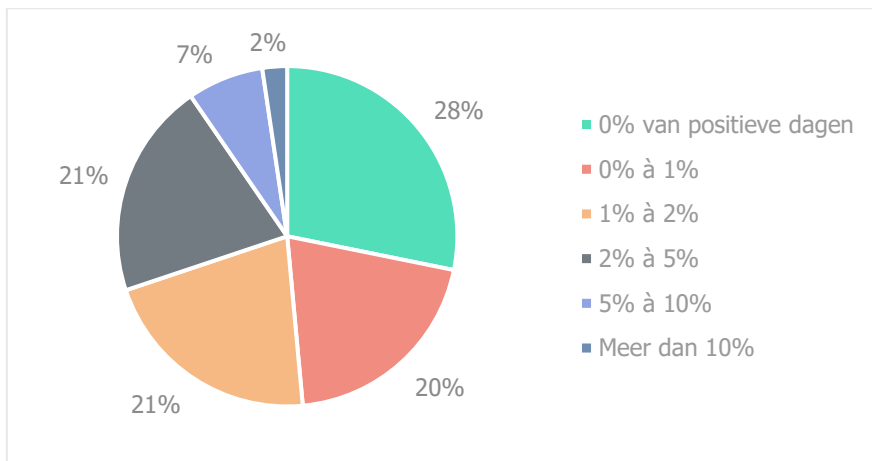
Deze motivatie van de deelnemers aan het programma blijkt nog duidelijker als we kijken naar de positieve gevallen. Zoals figuur 2 laat zien omvat de grote meerderheid van de dagen met een positieve blaaspoging een poging met een alcoholgehalte tussen 0,09 en 0,22 mg/L. Anders gezegd, op 74% van die 'positieve dagen', zou de poging met de hoogste alcoholconcentratie niet eens een overtreding gevormd hebben. De 3% hoogste positieve pogingen stemmen overeen met de drempel vanaf dewelke een bestuurder in geval van recidive veroordeeld kan worden tot het ASP. Die resultaten kunnen onder meer verklaard worden door een neiging bij de deelnemers om het niet te proberen als ze zeker weten dat het resultaat 'positief' zal zijn om op die manier hun gegevens 'clean' te houden. Omgekeerd blazen ze wellicht vooral wanneer ze een negatief resultaat verwachten. Vandaar het grote aantal blaaspogingen net boven de limiet van 0,09 mg/L.

Figuur 2: Maximale alcoholconcentratie op elke dag met een positieve poging. 708 observaties.

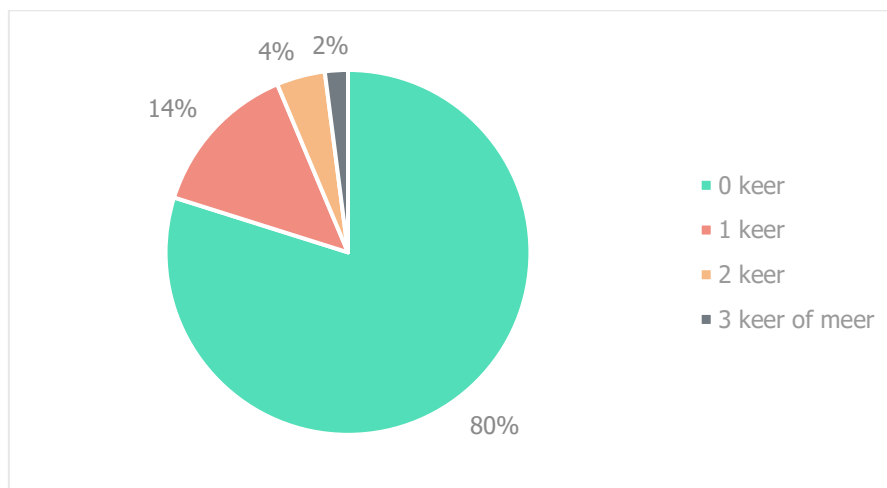
Figuur 3 geeft een beeld van de verscheidenheid onder de deelnemers wat betreft hun percentage dagen met een positieve poging. We kunnen zien dat onder het gemiddelde van 1,9% dagen met een positieve poging een heel uiteenlopende realiteit kan schuilgaan. Bijna de helft van de deelnemers heeft er minder dan 1% en ruim een kwart onder hen zelfs geen enkele gedurende de hele looptijd van hun programma, of had er geen op het moment dat de gegevens werden ingelezen¹⁰. Dat sluit aan bij wat de rechters en psychologen ons verteld hebben over de diversiteit van de profielen die ze voor zich krijgen. Hetzelfde geldt voor de interviews met de deelnemers, van wie er verschillende verklaren tot nog toe niet positief te hebben geblazen en er alles aan te doen om hun data absoluut 'clean' te houden. Omgekeerd is er een minderheid van deelnemers die het gemiddelde omhoogduwen, met zelfs 2% extreme gevallen die wat het aantal 'problematische' dagen betreft ruim 5 keer boven het gemiddelde scoren (meer dan 18 problematische dagen in de eerste zes maanden).

¹⁰ Een aanzienlijk aantal van de deelnemers van wie we de gegevens analyseren heeft het programma inderdaad nog niet beëindigd. We hebben daar uiteraard rekening mee gehouden bij de berekening van het gemiddelde (het aantal dagen met positieve poging is vergeleken met het aantal dagen van de sanctie die er al opzitten). We hebben enkel rekening gehouden met de eerste zes maanden van de programma's met een afgelegde looptijd van minstens zes maanden voor de figuren 3 en 4, om ons te beperken tot de vergelijkbare data en bijvoorbeeld te vermijden dat we een oververtegenwoordiging krijgen van beginners binnen het programma.

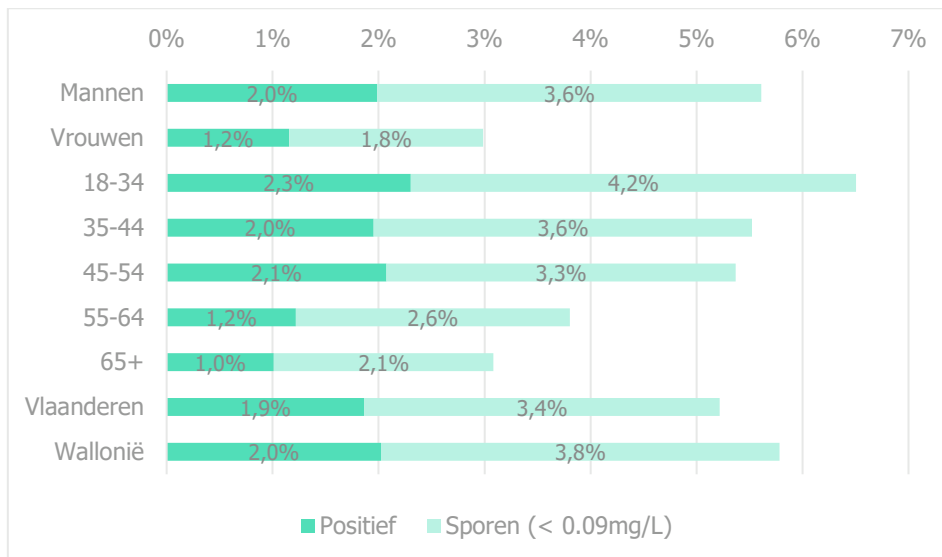
Figuur 3: Percentage deelnemers in functie van de proportie positieve dagen tijdens de eerste zes maanden (enkel voor deelnemers met minstens 6 maanden gebruik). 511 observaties.

Die discrepantie wordt nog zichtbaarder als we inzoomen op het aandeel van de dagen met poging boven de 0,35 mg/L, of anders gezegd de laatste twee fragmenten in figuur 2. Drie kwart van de deelnemers scoort nooit meer dan 0,35 mg/L maar een handvol onder hen 'overkomt' dit herhaaldelijk.

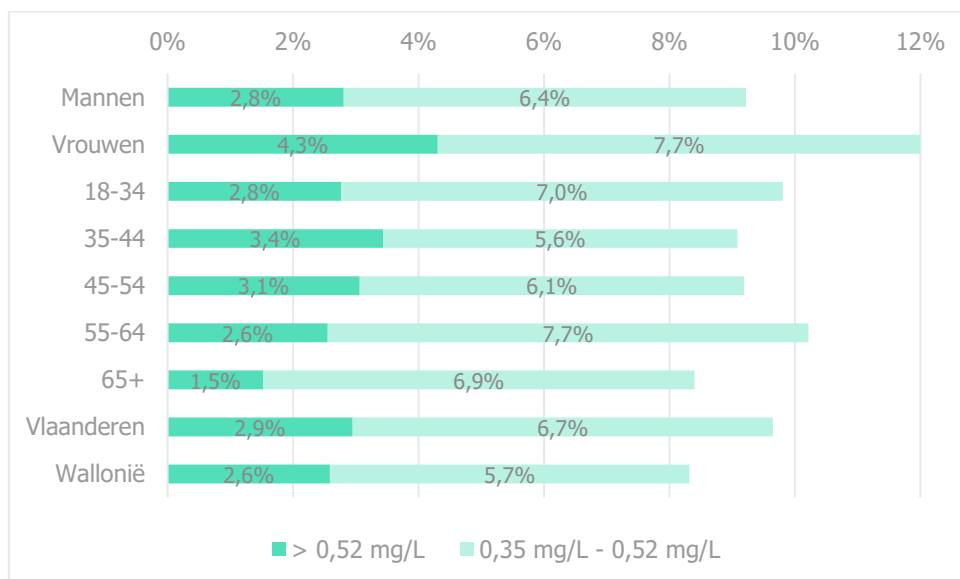
Figuur 4: Percentage deelnemers in functie van het aantal dagen met poging boven de 0,35 mg/L tijdens de eerste zes maanden (enkel voor deelnemers met minstens 6 maanden gebruik). 511 observaties.

Er blijken ook verschillen tussen sociaal-demografische groepen te bestaan. Figuur 5 maakt de verschillen duidelijk in de frequentie van de dagen met een positieve poging, in functie van geslacht, leeftijd en het gewest waar het vonnis werd uitgesproken. Ook wordt de frequentie vermeld van de dagen tijdens dewelke het alcoholslot sporen heeft geregistreerd van alcohol, onder de drempel van 0,09 mg/L. Het verschil tussen vrouwen en mannen is zeer uitgesproken: mannen scoren bijna dubbel zo hoog. Terwijl vrouwen al veel minder vaak tot het ASP veroordeeld worden, zullen de vrouwen die de sanctie oplopen ook nog eens veel beter dan de mannen op cruciale momenten hun consumptie beperken. De slechtste resultaten werden geregistreerd in de groep tussen 18 en 34 jaar. De frequentie van de dagen met een positief resultaat neemt af met de leeftijd, met een grote kloof tussen 45- tot 54-jarigen en de 55- tot 64-jarigen. We zien ook een verschil tussen de overtredders die in Vlaanderen en zij die in Wallonië terechtstaan, maar dat is minder flagrant: de Vlaamse overtredders doen het iets beter. De resultaten per provincie en voor het Brusselse gewest zijn niet in de grafiek opgenomen, aangezien ze gebaseerd zouden zijn op heel kleine steekproeven. Toch zijn de scores voor Limburg (2,6% positieve dagen) en vooral Henegouwen (3,8% positieve dagen) best frappant te noemen. Omgekeerd blijkt het Brusselse gemiddelde met 1,5% eerder laag te zijn.

Figuur 5: Aandeel van de dagen met positieve pogingen in functie van geslacht, leeftijd en gewest van het vonnis. 708 observaties.

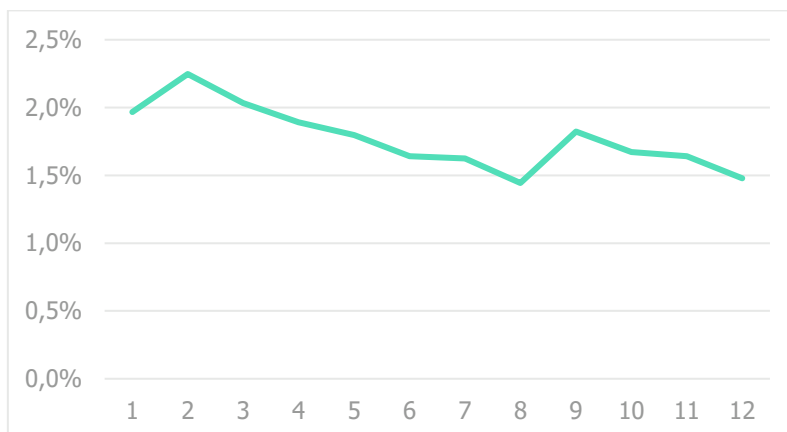
Figuur 6 zoomt in op de dagen met pogingen bij de hoogste concentraties (zoals in figuur 4) in functie van de sociaal-demografische variabelen. De percentages die we daar zien geven dus niet de absolute frequentie van de dagen met dergelijke concentraties, maar wel de frequentie van die concentraties binnen het totaal van de dagen met positieve pogingen. Dergelijke alcoholconcentraties zijn zeer laagfrequent, zoals ook figuur 2 aantoont (bijna 10% van 1,9% positieve dagen, zijnde 0,17%). Het meest opvallende resultaat van dat inzoomen is het hogere aandeel van de dagen met een hoge concentratie bij vrouwen dan bij mannen, terwijl de vrouwen gemiddeld minder positieve dagen tellen. Er lijkt ook een afname te zijn van de hoogste alcoholconcentraties met stijgende leeftijd.

Figuur 6: Aandeel van de dagen met een hoge opgespoorde alcoholconcentratie, in functie van geslacht, leeftijd en gewest van het vonnis. 708 observaties.

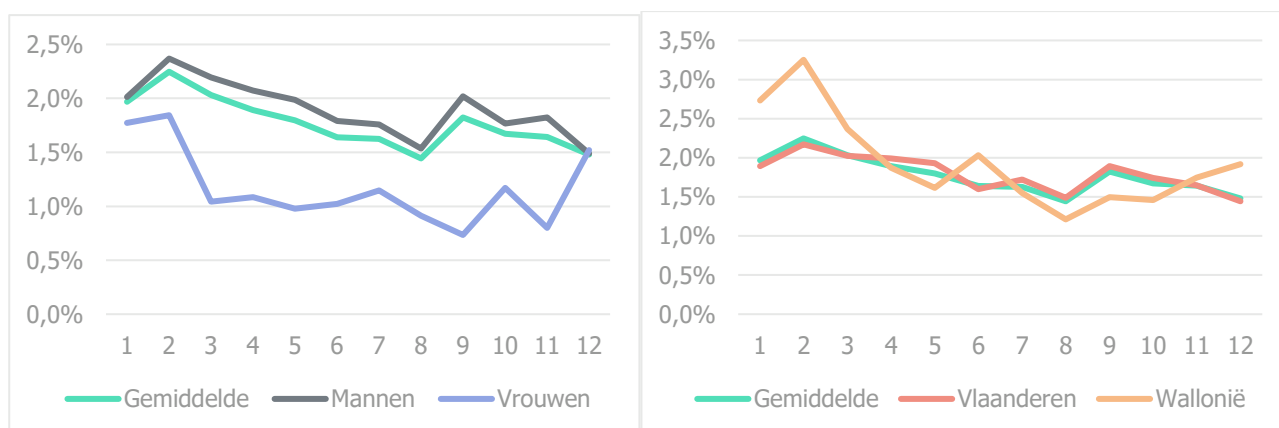
De gegevens stellen ons ook in staat om na te gaan of er een evolutie zit in het gemiddeld aantal dagen met een positief resultaat, tijdens de looptijd van het programma. Als we de cijfers van alle deelnemers samenvoegen, krijgen we een lichte toename te zien van de eerste naar de tweede maand, gevolgd door een afname die neigt te stabiliseren rond 1,5% (ook voorbij de twaalfde maand). We hebben de curve beperkt tot de eerste 12 maanden aangezien ze daarna wat wisselvallig wordt en weinig significant vanwege het lage aantal deelnemers dat veroordeeld is tot meer dan één jaar én er al meer dan een jaar van de sanctie heeft opzitten. De curve valt op zichzelf moeilijk te interpreteren omdat ze heel uiteenlopende werkelijkheden in zich draagt. Zo hebben bepaalde gebruikers de neiging om de frequentie aan positieve pogingen in de loop

van het programma terug te schreeven, terwijl ze bij andere integendeel stijgt. Dat heeft een impact op de globale daling die we in figuur 7 kunnen zien. Verscheidene psychologen lieten overigens hun bezorgdheid merken over bepaalde deelnemers die eerst bemoedigende tekenen vertonen, maar tegen het einde van het programma een terugval kennen.

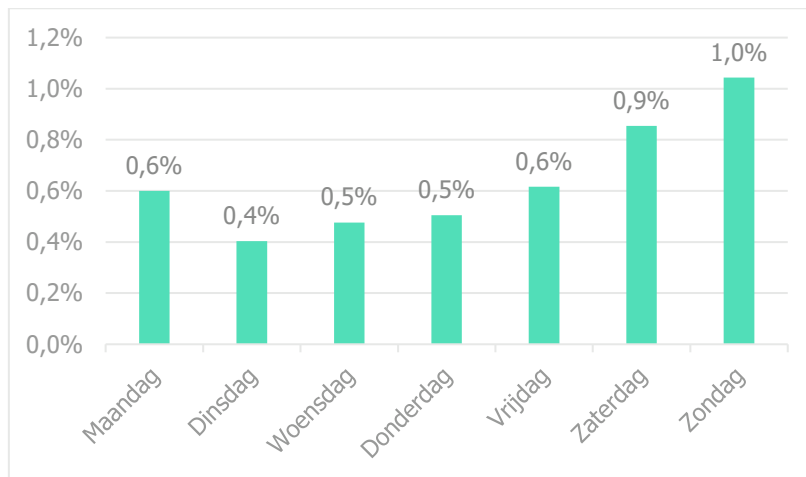
Figuur 7: Gemiddelde frequentie van de dagen met positieve poging in de loop van de eerste 12 maanden van het programma. 708 observaties.

We kunnen die evolutie ook bekijken voor elke subgroep van onze steekproef van deelnemers. Zo stellen we vast dat het verschil tussen vrouwen en mannen vooral opvalt na de eerste twee maanden gebruik van het alcoholslot. Omgekeerd blijft de kloof tussen de veroordeelde deelnemers uit Vlaanderen en uit Wallonië beperkt tot een duidelijk verschil tijdens de eerste twee maanden. Brussel nemen we hier niet op in de vergelijking vanwege de kleine omvang van de (sub)steekproef. Ook de leeftijdsgroepen vergelijken we niet met elkaar .

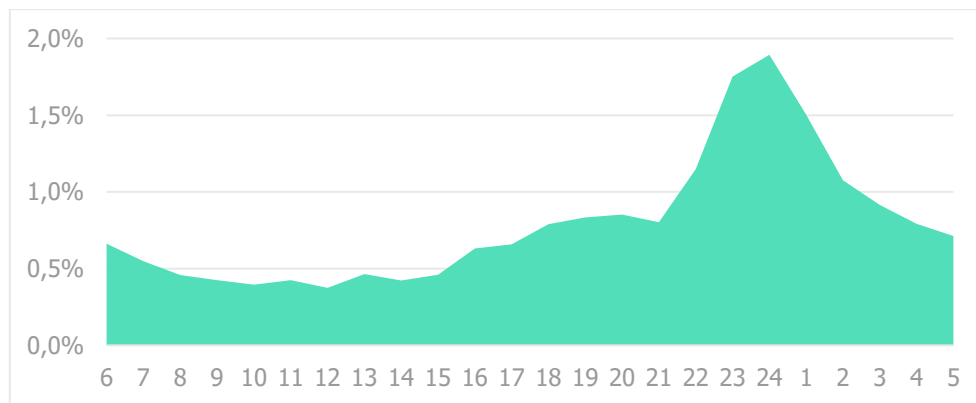
Figuur 8: Gemiddelde frequentie van de dagen met positieve poging in de loop van de eerste 12 maanden van het programma, in functie van geslacht en het gewest van de veroordeling. 708 observaties.

We hebben ook verschillen genoteerd wat de dagen van de week betreft waarop positieve pogingen plaatsvinden. Figuur 9 toont de ratio van de positieve pogingen ten opzichte van het totale aantal pogingen. We merken een piek tijdens de weekenddagen. De grootste piek op zondag kan verklaard worden doordat de nacht van zaterdag op zondag na middernacht tot de zondag gerekend wordt.

Figuur 9: Aandeel van de positieve pogingen ten opzichte van het totale aantal pogingen, in functie van de dag. 708 observaties.

Figuur 10 maakt eenzelfde analyse maar dan in functie van het tijdstip van de dag. Hier zien we een toename naar de avond toe en een piek rond middernacht.

Figuur 10: Aandeel van de positieve pogingen ten opzichte van het totale aantal pogingen, in functie van het tijdstip van de dag. 708 observaties.

Het verschil in de frequentie van de positieve pogingen overdag en 's nachts is duidelijk, maar minder opvallend dan in onze gedragsmeting rond 'Rijden onder invloed van alcohol'¹¹. De onderstaande tabel vergelijkt de resultaten van de analyse van de ASP-gegevens met die van deze gedragsmeting die Vias institute om de 3 jaar organiseert. De absolute cijfers zijn als dusdanig niet direct vergelijkbaar omdat ze over volstrekt verschillende feiten gaan. Enerzijds hebben we de frequentie van de positieve pogingen van de deelnemers aan het ASP in functie van periode van de week en anderzijds het aandeel van de bestuurders die positief blijken bij een willekeurige alcoholcontrole door de politie. We vergelijken daarom enkel de relatieve verhoudingen.

	Aandeel van de positieve testen met het alcoholslot	Ratio indien 'weekdag' = 1	Percentage bestuurders onder invloed bij willekeurige controles	Ratio indien 'weekdag' = 1
Weekdag	0,48%	1,00	0,38%	1,00
Weekenddag	0,90%	1,87	1,2%	3,16
Nacht onder de week	1,01%	2,10	10,74%	28,26

¹¹ De 'dag' duurt van 6.00 tot 21.59 uur en de 'nacht' van 22.00 tot 5.59 uur. De 'week' duurt van maandag 6.00 uur tot vrijdag 21.59 uur en het weekend van vrijdag 22.00 tot maandag 5.59 uur. We hebben het hier over de typologie die gebruikt werd in het rapport 'Meting rijden onder invloed van alcohol'. Met het oog op deze vergelijking werd voor de gegevens uit het ASP dezelfde typologie gehanteerd.

Weekendnacht	1,76%	3,65	12,64%	33,26
--------------	-------	------	--------	-------

Tabel 2: Verband tussen de positieve testen afhankelijk van de periode van de week - vergelijking tussen de deelnemers aan het alcoholslotprogramma en de gedragsmeting naar ROI (Brion et al, 2019).
Observaties: 708 deelnemers / 6 121 willekeurige controles.

Toch is het frappant om vast te stellen dat de toevallig geselecteerde bestuurders tijdens de gedragsmeting van ROI in zeer grote mate vaker 's nachts onder invloed rijden dan overdag. Wat dan weer de deelnemers aan het ASP betreft, zijn de positieve pogingen op een meer diffuse manier gespreid over de dag, met slechts iets meer dan het dubbele aantal positieve pogingen 's nachts, vergeleken met overdag. Die verhouding van 1 op 2 bij de ASP-deelnemers zien we zowel overdag als 's nachts en net zo goed in de week als in het weekend. Dat zou er kunnen op wijzen dat alcoholconsumptie voor de deelnemers aan het ASP, in vergelijking met het gemiddelde van de Belgische bestuurders, eerder een 'dagelijkse gewoonte' is en niet zo zozeer gericht en tijdens 'feestgelegenheden' plaatsvindt.

3.2.2 Vermoedens van fraude

Via de door het ASP geregistreerde gegevens van elke deelnemer hebben we ook geprobeerd om de herhaling van 'verdachte' gedragingen te kwantificeren. Het betreft hier uiteraard maar een bescheiden poging omdat we met observaties te maken hebben van geaggregeerde gegevens die losgekoppeld zijn van hun context. De psychologen bekijken dat soort informatie (meer informatie in deel 3.3) geval per geval en bespreken dat vervolgens met de deelnemer. Dat gesprek kan mogelijkheden bieden voor de deelnemers om bepaalde gedragingen, die in principe verboden zijn, te verantwoorden. Een deelnemer die een 'hertest' gemist had, legt bijvoorbeeld uit dat hij in een file was terechtgekomen, waardoor hij niet kon stoppen om in de alcoholmeter te blazen. Hiernavolgend illustreren we twee gevallen die meestal bij de psychologen een sterk wantrouwen oproepen.

Voor het eerste geval van mogelijke fraude hebben we gekeken naar het aantal positieve 'hertesten'. Het vermoeden was daar behoorlijk groot dat er vals gespeeld werd. Een positieve hertest impliceert dat er eerder een negatieve initiële test heeft plaatsgevonden. De deelnemer heeft het voertuig kunnen starten maar heeft de daaropvolgende keer, tijdens het traject zelf, geblazen met een concentratie van meer dan 0,09 mg/L. Dat kan in principe op twee manieren geïnterpreteerd worden. Ofwel heeft een derde, nuchtere persoon in de plaats van de deelnemer geblazen bij het starten van het voertuig — hetgeen natuurlijk verboden is — ofwel heeft de deelnemer zelf geblazen en is zijn alcoholgehalte tussen het moment van de initiële test en dat van de hertest gestegen.

Als we ervan uitgaan dat de deelnemer geen alcohol heeft gedronken net na het starten van het voertuig, kan de stijging verklaard worden door het feit dat deze de absorptiepiek nog niet bereikt had. Het is immers bekend dat de alcoholconcentratie in de uitgeademde lucht nog enige tijd na de alcoholinname blijft stijgen. We kunnen niet met 100% zekerheid een onderscheid maken tussen gevallen van manifeste fraude en hertesten die ongelukkigerwijze positief blijken door een toename van het alcoholgehalte na de initiële test. We kunnen deze inschatting evenwel doen door een onderscheid te maken met de hertesten waarvan de alcoholconcentratie zich net boven de drempel van 0,09 bevindt (positief, maar getolereerd door het systeem¹²). Zonder in detail te gaan zien we dat de grote meerderheid van de positieve hertesten met een gehalte tussen 0,09 mg/L en 0,12 mg/L volgt op een initiële negatieve test die evenwel dicht bij de 0,09 mg/L zat. De verrassende toename in alcoholconcentratie blijkt dus voor de meeste van die gevallen de hypothese van de absorptiepiek te bevestigen.

De gevallen van positieve hertesten waarachter waarschijnlijk een poging schuilgaat om het systeem te omzeilen, lijken echter behoorlijk zeldzaam. In alle gegevens van de 708 deelnemers komt het 76 keer¹³ voor, ofwel op 0,04% van de 'totale sanctiedagen'. We merken ook op dat slechts een handvol deelnemers, 1,7% om precies te zijn, 2 of meer keer verdacht werd van fraude en samen maken ze op zich al bijna de helft uit

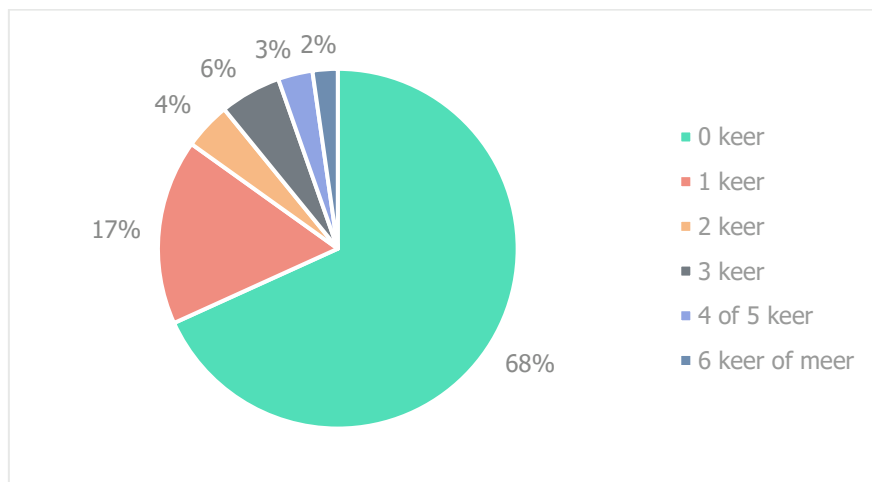
¹² We baseren ons daarvoor ook op de hypothese dat deelnemers die maar net boven de drempel van het systeem zitten liever enkele ogenblikken wachten tot hun alcoholgehalte gezakt is dan het risico te lopen om vals te spelen.

¹³ Ook hier is een kalendersysteem gebruikt. Die 76 gevallen moeten begrepen worden als '76 verstreken sanctiedagen tijdens dewelke het voorval door het systeem geregistreerd werd'. Ook hier is de opzet immers om het aantal keren te tellen dat iemand ongeoorloofd onder invloed was en niet zozeer het aantal keren dat die persoon geblazen heeft. De deelnemers blazen soms verscheidene keren na elkaar, met korte tussenpauzes.

(32) van de positieve hertesten. We zien dit ook vaker bij de jongeren: 25 keer is de betrokkene een jongere tussen 18 en 34 jaar, tegenover slechts 12 keer een 55-plusser, hoewel de beide groepen in onze steekproef een vergelijkbaar aantal deelnemers tellen. Tussen de geslachten en de gewesten vallen geen verschillen te noteren.

Voor het tweede geval van mogelijke fraude hebben we de positieve initiële testen bekeken die onmiddellijk gevolgd werden door een negatieve initiële test. Anders gezegd hebben we hierbij geprobeerd om verdachte dalingen van het alcoholgehalte op te sporen waaruit zou kunnen blijken dat bij de tweede initiële test misschien een andere persoon in het systeem geblazen heeft. Het is zeker mogelijk dat een deelnemer net boven de toegelaten concentratie zit en enkele ogenblikken later net eronder. Dus hebben we nog twee criteria toegevoegd om zo met een zo groot mogelijke zekerheid mogelijk de verdachte gevallen te kunnen isoleren: de tweede initiële test moet minder dan tien minuten na de eerste plaatsvinden en de alcoholconcentratie bij de tweede test moet 0,00 mg/L bedragen en bijvoorbeeld niet 0,08 mg/L. We moeten voorzichtig zijn met het interpreteren van deze resultaten, want deze operationalisatie is niet sluitend. Het is immers nog steeds mogelijk dat een deelnemer toch vals speelt zonder aan deze criteria te voldoen. Dit kan bijvoorbeeld wanneer een derde persoon in de alcoholtester blaast, maar wanneer de hertest later dan 10 minuten na de initiële test plaatsvindt. En omgekeerd kan ook nog: mensen kunnen aan de voorgemelde criteria voldoen, zonder dat er sprake is van fraude, bijvoorbeeld wanneer de deelnemer bij de eerste initiële test een vals positief resultaat heeft.

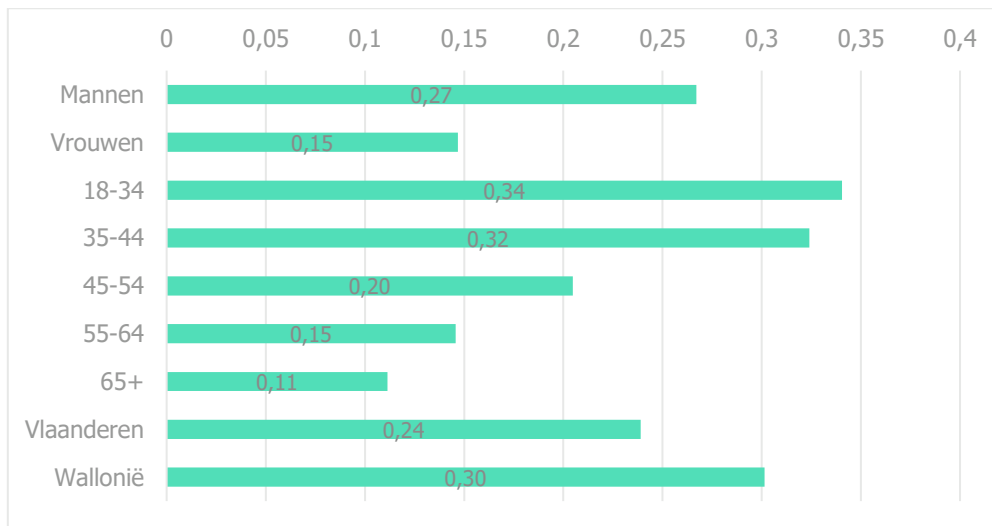
Dit soort voorval werd in totaal 545 keer geregistreerd, wat neerkomt op één keer om de 400 sanctiedagen, rekening houdende met het volledige deelnemertotaal. Net als het gemiddelde van de positieve hertesten is ook dit gemiddelde echter gebaseerd op zeer uiteenlopende situaties wat de deelnemers betreft. De grote meerderheid van de deelnemers (68%) heeft dit nooit voor. Omgekeerd is een heel klein aantal deelnemers (5%) samen goed voor bijna de helft (46%) van de twijfelachtige initiële testen. Het gaat daarbij om deelnemers bij wie dit vier en meer keer gebeurt.

Figuur 11: Aandeel van de deelnemers in functie van hun aantal 'verdachte initiële testen'. 708 observaties.

Hoewel de frequentie van dergelijk gedrag relatief laag is, toch zijn de 'abnormaal negatieve' initiële testen niet volledig verwaarloosbaar. Dit onderwerp kwam onder meer geregeld aan bod tijdens de individuele gesprekken met de deelnemers. Niemand gaf het openlijk toe op die manier geknoeid te hebben, maar verschillende deelnemers gaven te kennen dat naasten wel eens hadden voorgesteld om in hun plaats in het systeem te blazen.

Sociaal-demografische criteria laten hier verschillen zien. Ze sluiten aan bij de verschillen die al uit Figuur 5 bleken, waar we de frequentie analyseerden van de dagen met positieve pogingen, namelijk een hogere frequentie bij de mannen, de 18- tot 34-jarigen en de deelnemers met een Waalse veroordeling.

Figuur 12: Frequentie van de verdachte initiële testen, in functie van geslacht, leeftijd en gewest van het vonnis. 708 observaties.

3.2.3 De ervaring in de belevenis van de deelnemers

De interviews met de deelnemers boden een goede gelegenheid om erachter te komen hoe zij het systeem zelf ervaren. Hun opmerkingen over de moeilijkheden die zich voordeden zijn zelden kwantificeerbaar via de gegevens die in het kader van het ASP zelf geregistreerd worden.

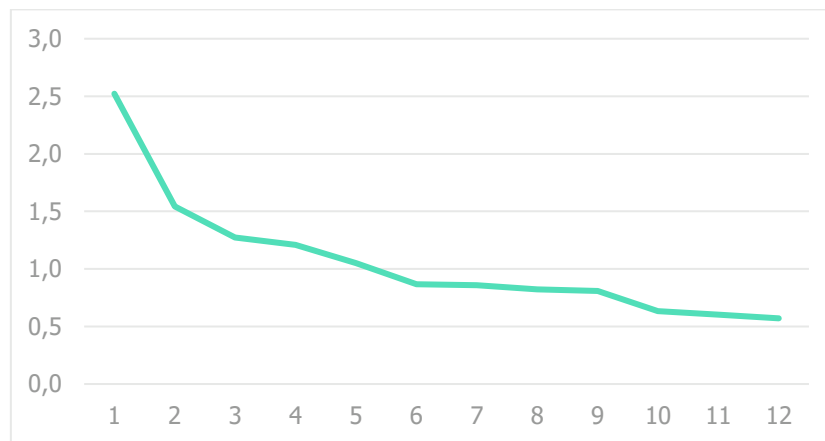
Eén van de moeilijkheden betreft het weinig gebruikersvriendelijke en zelfs gevaarlijke karakter van de hertesten. Over het algemeen zien de deelnemers de noodzaak van de hertesten in, om te vermijden dat het systeem te gemakkelijk om de tuin geleid kan worden. Ze stellen het bestaan ervan dus niet radicaal in vraag. Anderzijds vinden velen dat de hertesten te vaak voorkomen. Het systeem mag dan wel zo geprogrammeerd zijn dat bij langere trajecten minder vaak een hertest gevraagd wordt, toch ervaart men het als hinderlijk als het voertuig dagelijks gebruikt wordt, zeker in een professionele context. Verscheidene deelnemers leggen ook uit dat ze technieken ontwikkeld hadden om te vermijden dat de hertesten te hinderlijk zouden worden. Zo lieten sommigen de motor in stilstand draaien na de initiële test, opdat de eerste hertest al plaats zou vinden nog vóór ze echt met het voertuig zouden vertrekken. De eerste hertest vindt over het algemeen immers al plaats binnen de 10 minuten na de initiële test. Anderen wagen zichzelf aan een hertest zonder daarvoor te stoppen. In de alcoholtester blazen is nochtans potentieel gevaarlijk omdat het toestel bediend moet worden tijdens het rijden. Het is bovendien verboden volgens artikel 8.4 van het Verkeersreglement¹⁴. Het gebruiken van het alcoholslot tijdens het rijden zou ook in strijd kunnen zijn met artikel 8.3 van het Verkeersreglement, waarin staat dat de bestuurder het voertuig steeds volledig onder controle moet hebben en in staat moet zijn alle nodige manoeuvres uit te voeren.

De hertesten zijn niet alleen vervelend. Bepaalde deelnemers klagen ook over de stress die ze veroorzaken. Soms kan het inderdaad moeilijk zijn om halt te houden binnen de tijdsperiode die het systeem daarvoor biedt — vijf minuten nadat om de hertest gevraagd werd stuurt het een herhaling — bijvoorbeeld bij druk verkeer en zeker op de snelweg, waar de mogelijkheid om zich aan de kant te zetten zeer gelimiteerd of zelfs onmogelijk is. De algemene verkeerswetgeving komt dan in conflict met de wetgeving rond het ASP en veroorzaakt een dilemma. De bestuurder mag enerzijds geen toestel manipuleren terwijl zij of hij aan het rijden is, maar anderzijds indien de herhalingstest niet uitgevoerd wordt, betekent dit een schending van de voorwaarden van het programma. Verscheidene deelnemers stellen daarom voor om de hertesten veel minder frequent te maken maar duidelijker gebaseerd op een willekeurige logica, om valsspelen zo moeilijk mogelijk te maken. Een andere suggestie betreft een beperking van het aantal hertesten bij deelnemers die heel geregeld hun auto nodig hebben voor het werk.

Een ander ongemak waarmee het alcoholslot gepaard kan gaan, is de moeilijkheid die deelnemers soms ondervinden om de juiste blaasstechniek voor de alcoholmeter toe te passen. Om correct te blazen moet lang genoeg geblazen worden, gevolgd door een zuigactie. De deelnemers scoren gemiddeld 1,1 'mislukte' poging

¹⁴ <https://www.wegcode.be/nl/regelgeving/1976101105~hra8v386pu#swvp6q3qi2>, geraadpleegd op 25/04/2022

per verstreken sanctiedag en zelfs 1,5 mislukte poging per dag als we alleen rekening houden met de dagen waarop het voertuig werkelijk gebruikt wordt. De blaas-zuigtechniek is wel onderhevig aan een leerproces. Zoals figuur 13 laat zien, ligt het gemiddelde aantal mislukte pogingen in de eerste maand van de sanctie op 2,5 per dag en zakt het daarna naar een stabiel niveau rond de 0,5 gefaalde pogingen per dag. Net als bij Figuur 7 beperken we ons ook hier tot het eerste jaar omdat de cijfers na de 12de maand nogal wispelturig evolueren door het lage aantal deelnemers dat een sanctie 'uitzit' van meer dan één jaar. De moeilijkheden komen opvallend meer voor bij vrouwen en bij ouderen, wat gewoon een kwestie zou kunnen zijn van longcapaciteit en/of blaaskracht. De frequentie van de mislukte pogingen varieert uiteraard volgens de deelnemers, maar het fenomeen treft wel in zekere mate alle betrokkenen.

Figuur 13: Gemiddeld dagelijks aantal 'mislukte' pogingen om in het alcoholslot te blazen voor de eerste 12 maanden van het gebruik. 708 observaties.

Voor de meeste deelnemers is de moeilijkheid om correct in de alcoholmeter te blazen echter niet meer dan hinderlijk. Maar sommigen zien het wel als een heuse bron van stress, omdat ze bang zijn van fraude verdacht te worden. De psychologen kunnen immers, uit de gegevens die ze ter beschikking hebben, afleiden wanneer een deelnemer vaak moeilijkheden ondervindt om correct te blazen. Het is natuurlijk wel zo dat de psychologen weten dat de blaasstechniek een zekere aanpassingstijd vergt. Niet zozeer de herhaalde mislukte pogingen in het begin, maar wel in een later stadium van het programma zullen ze veel verdachter vinden (zie 3.3).

Ook andere praktische aspecten zijn voor de deelnemers potentieel stresserend, zoals vrees voor problemen met de batterij van het alcoholslot. Als deze immers opzettelijk uit het systeem verwijderd wordt, kan de deelnemer ervan verdacht worden te hebben willen rijden zonder het alcoholslot te gebruiken en zullen de gegevens vervroegd geüpload worden. Er zijn ook bezorgdheden over de mogelijkheid dat iemand in de auto inbreekt en het systeem steelt; en wat daar de gevolgen van kunnen zijn (wat gebeurt er bij registratie van verwijdering van de batterij en dient bij diefstal het systeem opnieuw betaald te worden?). Enkele deelnemers beklagen zich in dit verband over het feit dat het systeem moeilijk te verstoppen is. Anderen vinden het ook jammer dat — in zeldzame gevallen, maar het komt voor — een boodschap 'drankgebruik gedetecteerd' verschijnt, terwijl dat niet het geval was. Die detectie veroorzaakt echter geen tijdelijke blokkering van het voertuig. Het gaat wellicht om een heel lage concentratie die in de (omgevings)lucht gedetecteerd werd.

Om een goed verloop van het programma te garanderen, is de eerste vereiste vanzelfsprekend dat de alcoholmeter met een grote mate van nauwkeurigheid het alcoholgehalte van de deelnemers meet. De meerderheid van de bevroegde deelnemers meldt geen gevallen van 'vals positieve' resultaten. Eén deelnemer daarentegen verklaarde uit al verscheidene vals positieve resultaten gehad te hebben om uiteenlopende redenen (alcoholgel, tandpasta, ...), maar de verklaringen van de psychologen (zie deel 3.3) werpen wel wat twijfel over die beweringen. In het slechtste geval gaat het om manifeste manipulatie van het systeem, maar het kan ook eenvoudigweg over iemand gaan die 's avonds flink gedronken heeft en er zich niet van bewust is de volgende ochtend nog onder invloed te zijn. Het gebeurt vrij vaak dat de 'meer problematische' deelnemers zich niet bewust zijn van die laatste mogelijkheid en hun positieve poging toeschrijven aan externe factoren. Figuur 9 toont bovendien dat het aandeel van de positieve pogingen 's ochtends ver van verwaarloosbaar is. De deelnemers worden trouwens vooraf gebriefd over mogelijke oorzaken van vals positieve resultaten en worden dus geacht te weten welke gedragingen te vermijden zijn, bijvoorbeeld mondspoelwater kort vóór men het alcoholslot gebruikt.

Het installeren van een alcoholslot in het voertuig van een deelnemer aan het programma heeft ook een impact op de naasten en dan vooral diegenen die gebruik moeten maken van hetzelfde voertuig. Een groot deel van de deelnemers installeert het alcoholslot in wat het enige gezinsvoertuig blijkt te zijn. Zoals eerder aangehaald, impliceert dit dat ook derden, die het voertuig gebruiken, in de alcoholmeter moeten blazen om te kunnen starten. Ook die informatie wordt dus opgeslagen in het geheugen van het alcoholslot. Het is dus belangrijk dat ook de andere gebruikers van het voertuig de principes van het programma naleven, aangezien de psycholoog uit de gegevens niet kan afleiden wie op welk moment in de alcoholmeter geblazen heeft. Dit betekent een bijkomende logistieke zorg voor de deelnemers die hun voertuig moeten delen en voor hun naasten. Toch blijken er weinig problematische gevallen te zijn van niet-veroordeelde personen die positief in de alcoholmeter hebben geblazen. Dat kan het geval zijn als ook één van de naasten van de veroordeelde de neiging vertoont om onder invloed van alcohol te rijden.

Naast die meer 'functionele' aspecten heeft het ASP ook een invloed op sociale en professionele aspecten van het leven van de deelnemer. Sommigen vonden het moeilijk om de sanctie op te biechten, zeker, en in de eerste plaats, aan hun familie en naasten. Alle bevroegde deelnemers hebben het alcoholslot en het programma uiteindelijk een plaats gegeven, maar in sommige gevallen ging dit niet zonder slag of stoot. Die aanvaarding verloopt doorgaans vlotter bij diegenen die al vóór het begin van de sanctie zelf aan de slag gingen om hun gewoonten op het vlak van alcoholconsumptie radicaal om te gooien. Het alcoholslot kan ook 'moeilijk' zijn in het leven van alle dag en zeker wat betreft de 'voorbijgangers op straat'. De deelnemers betreuren de opvallendheid van het systeem, onder meer door de aanwezige verklikkerlichtjes, waardoor ze regelmatig met nieuwsgierige blikken te maken krijgen. Sommige deelnemers zeggen soms ver van hun bestemming te parkeren om te vermijden de mensen in de omgeving waar ze moeten zijn het systeem zien.

Op professioneel vlak kunnen werkzoekende deelnemers beperkt zijn door het feit dat ze in een ASP zitten. Dat kan een negatieve indruk geven, zo legde een deelnemer uit die onder meer het gevoel had van de werkgever de stempel 'alcoholieker' te krijgen. Het probleem stelt zich des te prangender bij die deelnemers voor wie rijden een fundamenteel aspect van de job inhoudt. Eén van de geïnterviewde deelnemers zei trouwens zich tot een heel andere sector te hebben moeten wenden om nog werk te vinden tijdens de sanctie. Het probleem stelt zich in mindere mate voor de veroordeelden die reeds werken. Maar ook zij hebben de neiging om zo weinig mogelijk met hun voertuig contact te hebben met hun collega's.

De invloed van het ASP op het gemiddeld alcoholverbruik van de deelnemers is een aspect dat helaas niet sluitend onderzocht kan worden via de gegevens van het ASP. Die invloed, zoals Voas en collega's (2021) stellen, kan op uiteenlopende momenten plaatsvinden, bijvoorbeeld reeds tussen het vonnis en de werkelijke start van het ASP. Ook wij hebben daar indicaties voor, zoals we al vermeldden in deel 3.1: sommigen veroordeelden gooien meteen na het ongeval (voor zij die een ongeval veroorzaakten) het roer onmiddellijk om en beginnen, nog vóór ze weten of ze al dan niet tot een ASP veroordeeld zullen worden, al hun alcoholconsumptie drastisch te veranderen of geven het drinken zelfs helemaal op. Voas en collega's laten overigens zien dat de afname van de alcoholconsumptie van de beklagden veel aanzienlijker is in de periode tussen het vonnis en de dagen voorafgaand aan de installatie van het alcoholslot dan tussen het moment voorafgaand aan de installatie van het alcoholslot en het effectieve gebruik van het alcoholslot¹⁵. De alcoholconsumptie zakt nog wat tijdens de looptijd van het ASP, maar de afname situeert zich dus vooral voorafgaand aan het rijden met het alcoholslot. Dit betekent echter niet dat het ASP geen enkel gunstig effect heeft. Het is immers ook mogelijk dat de gedragsverandering tot stand komt door de veroordeling zelf tot het ASP, door de voorbereidende activiteiten en inleidende gesprekken door de psychologen alvorens echt met het alcoholslot te rijden (en dus gegevens te genereren). Ook deze activiteiten en gebeurtenissen kunnen de personen tot het besef brengen van de noodzaak tot verandering in alcoholconsumptie vooraleer ze echt met het alcoholslot gaan rondrijden.

Toch is de literatuur ook niet unaniem over het effect van het ASP op de algemene alcoholconsumptie. Beck en collega's (2020) spreken over een effect dat beperkt blijft tot een bepaald gedeelte van de gebruikers (iets minder dan de helft) en onbestaande is bij de rest. Marques en collega's (2014) spreken van een niet-bestaand effect op de globale consumptie. Volgens hen heeft het ASP alleen voor gevolg dat de alcoholconsumptie verschuift, maar zelden dat ze ook afneemt¹⁶. Dit doet immers niets af aan de effectiviteit van het ASP in de taak te voorkomen dat personen aan het verkeer deelnemen terwijl ze onder invloed van alcohol zijn.

¹⁵ Die studie vond plaats in de Verenigde Staten, in de staat New York, en moet dus met de nodige omzichtigheid geïnterpreteerd worden. De situaties zijn mogelijks niet volledig vergelijkbaar.

¹⁶ Dezelfde omzichtigheid geldt voor dit onderzoek dat gebaseerd is op Canadese gegevens.

Eerder indicatief hebben we ook kort gecontroleerd of het ASP het gedrag van de deelnemers wat autogebruik betreft zou kunnen veranderen. Het is niet mogelijk om hun gebruik vóór en na het installeren van het alcoholslot te vergelijken maar we stellen wel vast dat het gemiddelde aantal dagelijkse trajecten niet varieert in de loop van het programma. Zoals gezegd kunnen we geen sluitende uitspraak hierover doen, maar er valt alvast geen 'vermoeidheidseffect' vast te stellen, ondanks de logistieke last die we voorheen besproken hebben.

3.3 Omkadering van de deelnemers

De verplichting voor de veroordeelde om de auto uit te rusten met een alcoholslot en om een omkaderingsprogramma te volgen bij een erkend centrum vloeit voort uit het koninklijk Besluit (KB) van 26 november 2010¹⁷. Dat besluit bepaalt enkele algemene aspecten: de toelatingscriteria voor de erkende organismen, de organisatie van een inleidend gesprek met in het eerste jaar om de twee maanden een follow-upgesprek en het versturen van de geüploade gegevens van het ASP naar het omkaderingsorganisme. De inhoud zelf van de omkadering wordt grotendeels overgelaten aan het oordeel van de erkende organismen. Het omkaderingswerk en het toezicht op de deelnemers is dus relatief recentelijk ontstaan en de psychologen hebben nieuwe praktijken moeten ontwikkelen. In dit gedeelte proberen we een beeld te geven van die nieuwe praktijken.

3.3.1 Concrete organisatie van de omkadering

De psychologen roepen de deelnemers die zich voor het programma hebben ingeschreven voor een eerste keer op en proberen om zo snel mogelijk het inleidende gesprek te plannen. Het KB bepaalt immers ook dat het organisme een attest moet uitschrijven dat de betrokkene wel degelijk een omkaderingsprogramma volgt. Zonder dat attest kan de toekomstige deelnemer het systeem niet laten installeren. Er is dus zowel bij de psycholoog als de toekomstige deelnemer een zekere druk om snel de eerste afspraak te plannen. Tijdens het inleidende gesprek bekijkt de psycholoog met de deelnemer de eigen context: bijvoorbeeld de overtreding die tot de sanctie heeft geleid, de levensgewoonten, alcoholconsumptie en rijstijl. De psycholoog overloopt daarna de brochure met alle vereiste praktische informatie: organisatie van de follow-up, werking van het apparaat en de te vermijden handelingen en situaties. De psycholoog gaat ook in op de eventuele vragen, angsten en bezorgdheden van de betrokkene zodat deze gerustgesteld kan worden voor wat betreft het vervolg van de gebeurtenissen.

Nog tijdens dit gesprek wordt ook de kwestie van de prijs besproken. De betrokken bedragen toelichten terwijl je je presenteert als iemand die de deelnemers begeleidt en voor hen instaat, kan voor de psychologen wat dubbel aanvoelen. Veel deelnemers worden trouwens pas tijdens dat inleidend gesprek op de hoogte gebracht van de tarieven en zijn dan ook verbaasd. Sommigen zeggen zelfs dat ze er spijt van hebben in het programma gestapt te zijn, omdat ze niet wisten dat ze dergelijke kosten konden vermijden door voor de duur van de sanctie de auto aan de kant te laten en niet te rijden.

Tijdens de omkaderingsinterviews, die het eerste jaar tweemaandelijks plaatsvinden, bespreken de psychologen met de deelnemers de dagdagelijkse aanpak en manier om niet te rijden als ze onder invloed zijn. Dat gesprek vindt plaats vertrekkende vanuit de individuele context van elke deelnemer en dit binnen een 'holistische' aanpak. Ze proberen dan zo goed mogelijk tips te geven toegespitst op elk specifiek geval en aangepast aan de concrete realiteit. De psychologen benadrukten ons ook het feit dat ze zich tegenover de deelnemer 'empathisch' en luisterend opstellen en tegelijk ook confronterend waar nodig. Dat laatste is evenwel vooral het geval bij de meest problematische deelnemers.

Zoals we in deel 3.1 vermeldden, maken heel uiteenlopende profielen van veroordeelden gebruik van het alcoholslot. De deelnemers die hun gewoonten al drastisch gewijzigd hebben of zelfs gestopt zijn met drinken en diegene die geen enkel probleem hebben om alcohol en rijden te scheiden, moeten niet lang 'onderwezen worden' over hun gewoonten op het vlak van alcoholconsumptie en het verkeer. Als een psycholoog er zich van bewust wordt dat een deelnemer geen enkel probleem heeft om de regels na te leven, bijvoorbeeld aan de hand van de gesprekken en bevestigd door de geregistreerde gegevens in het alcoholslot, zullen de omkaderingssessies korter worden omdat ze bijna geen nut meer hebben. Hoewel er een zekere flexibiliteit kan ingebouwd worden met betrekking tot de duur van de omkaderingsafspraken, betreuren zowel de deelnemers als de psychologen dat het programma geen enkele flexibiliteit biedt op het vlak van frequentie van de omkaderingsmomenten. De deelnemers die geen enkel probleem hebben om het ASP adequaat te volgen, betalen een omkadering waar ze niet zo veel aan hebben. De psychologen van hun kant zijn dan weer wettelijk verplicht om de afspraken te plannen, ook al zijn die voor hen niet zo relevant. In tegenstelling tot de net besproken 'eerder overbodige' sessies, hadden de psychologen veel liever de mogelijkheid gehad om

¹⁷ Koninklijk besluit van 26 november 2010 betreffende de installatie van het alcoholslot en het omkaderingsprogramma. <https://wegcode.be/wetteksten/secties/kb/kb-alcoslot/1672-art1-13>, geraadpleegd op 25/04/2022.

de frequentie van de afspraken op te voeren bij deelnemers die het moeilijk schijnen te hebben. Een ritme van één sessie per twee maanden lijkt hun nogal willekeurig en arbitrair bepaald.

Moeilijkheden bij deelnemers kunnen zowel opgemerkt worden door hun uitspraken tijdens de follow-upgesprekken als via de geüploade gegevens van hun ASP. De psychologen maken gebruik van deze laatste tijdens de gesprekken. Ze vormen een gewaardeerd hulpmiddel omdat ze de mogelijkheid bieden om het gesprek te baseren op objectieve gegevens van elke deelnemer. Een psycholoog verwoordt het als volgt: "zonder die gegevens zouden de deelnemers het gevoel kunnen hebben zich tegenover een psycholoog te bevinden die zomaar om het even wat beweert, zonder dat het van toepassing is op henzelf". Soms vervallen deelnemers immers in wat psychologen noemen "gebrek aan inzicht en ontkenning van de ernst". Zonder dat ze daarom de moeilijkheden ontkennen die ze in het algemeen hebben inzake drinken en rijden, minimaliseren ze de ernst van de gevolgen ervan. De psychologen geven de typische voorbeelden van aangehaalde argumenten: het feit dat ze gewoon zijn om te drinken zou het effect van de alcohol op het rijgedrag verkleinen, ze spreken over 'één biertje' maar zeggen er niet bij dat het om 50 cl gaat ... Het is dus belangrijk om die 'overschatting' van de eigen immuniteit tegen de gevolgen van alcohol tegen te gaan.

De geüploade gegevens van de ASP's zouden volgens de psychologen de vertrouwensrelatie bevorderen. Ze voorkomen het wantrouwen dat een deelnemer makkelijk over bepaalde zaken kan liegen of verkeerd inschat. Het is bijvoorbeeld zo dat de deelnemers zich er vaak niet van bewust zijn dat ze de limiet al hebben bereikt die door het systeem wordt toegestaan. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het grotere aantal positieve testen bij het begin van het programma. Als de deelnemers in het alcoholslot blazen, zien ze immers niet zelf hoe hoog hun niveau van alcoholconcentratie is en soms zijn ze behoorlijk verrast als de psycholoog hen op de resultaten wijst. Dat is zeker het geval bij deelnemers die 's morgens nog positief zijn nadat ze de avond voordien gedronken hadden. Sommigen denken zelfs aan een vals positief testresultaat in dergelijk geval. De psycholoog bespreekt dan in detail de manier waarop en de snelheid waarmee alcohol in het lichaam wordt afgebroken. Er kan ook gesproken worden over sporen van alcohol die het systeem detecteert, hoewel ze onder de drempel blijven. Zo kan worden nagegaan of deelnemers een 'rekenwijze' hebben ontwikkeld of een strategie om te vermijden dat ze net boven de drempel uitkomen wanneer ze toch drinken alvorens te rijden. De gegevens worden beschouwd als een waardevol hulpmiddel dat echter absoluut aangevuld moet worden met de toelichting van de deelnemer om ze te kunnen contextualiseren. Gedragingen die best besproken worden kunnen immers volledig onzichtbaar blijven in de gegevens, zoals vermijdingsgedrag, waarbij de deelnemer bijvoorbeeld een dag vrij neemt omdat hij weet dat hij 's ochtends positief zal zijn en dus niet in staat zal zijn om zich naar het werk te begeven met de auto.

Het KB voorziet ook in één groepsessie van drie uur. Die bestaat uit een discussie tussen verschillende deelnemers gemodereerd door een psycholoog. De bedoeling is om voorbeelden van problematische gevallen en situaties te bespreken om zo de uitwisseling van gedachten en ervaringen tussen de deelnemers te stimuleren.

3.3.2 Het 'legale' aspect

De inbreng van de psychologen bestaat uit verschillende taken. Ze zijn voor de duur van de sanctie belast met de omkadering van de deelnemers. Dat komt neer op hen helpen (curatieve rol). Maar ze dragen twee petjes, want ze moeten zich er ook van vergewissen dat niemand de regels van het programma overtreedt. Hoewel het 'omkaderingsgedeelte' het leeuwendeel van de interviews uitmaakt is het 'legale' aspect in de achtergrond ook altijd aanwezig.

Eventuele fraudepogingen opsporen is niet eenvoudig omdat de gegevens niet altijd zeer expliciet zijn. Toch kunnen we op basis van die gegevens een inschatting maken van bepaalde fraudescenario's. In 3.2 hebben we al twee manieren besproken waarop dat kan: de positieve hertesten en de initiële negatieve testen die onmiddellijk volgen op een positieve initiële test. Ook andere indicaties kunnen bepaalde verdenkingen wekken, waaronder een abnormaal aantal mislukte pogingen (er niet in slagen om correct in de alcoholmeter te blazen). De psychologen houden uiteraard rekening met de moeilijkheden die iemand bij de start van het programma kan hebben om de alcoholmeter juist te gebruiken. Omgekeerd is het plots voorkomen van een hele reeks mislukte pogingen op een rij wel verdacht als de betrokkene het systeem al goed gewoon is en voordien nooit opvallende problemen heeft gehad. Dat kan erop wijzen dat iemand anders, die minder ervaring heeft met de correcte techniek om te blazen, geprobeerd heeft om het voertuig te starten in de plaats van de deelnemer. Het systeem registreert ook wanneer de batterij van het alcoholslot verwijderd werd. Dat wordt

beschouwd als ernstig element ten laste, als er geen geldige verklaring voor gegeven kan worden. Artikel 9 van het KB zegt expliciet dat het verboden is het systeem los te koppelen zonder de toestemming van de begeleidende organisatie. Niet ingaan op de vraag van het systeem om te hertesten is evenzeer problematisch. Het kan wijzen op een poging om te frauderen. Echter, bepaalde deelnemers hebben verklaard dat ze het geluidssignaal niet gehoord hadden en het is voor de psycholoog onmogelijk dit na te gaan. Een positieve test 'verklaren' op basis van de bewering dat het een vals positief testresultaat betreft, is voor de meeste psychologen een excuus dat niet zwaar weegt, zeker als dit schijnbaar vaker voorkomt. De deelnemers worden geacht te weten welk gedrag tot een vals positieve test kan leiden (bijvoorbeeld mondspoeling, ...). Daar zijn ze bij het begin van het programma over gebieft. Sommige psychologen zeggen trouwens dat ze recent hun visie en oordeel in dat soort van gevallen verstrengd hebben omdat ze merkten dat van deze verantwoording misbruik werd gemaakt.

De psychologen beschikten wel niet over een standaardlijst van elementen uit de geüploade of verdachte gegevens die automatisch leiden tot het terugzenden van een dossier naar het Parket. Het besluit legt weliswaar bepaalde principes vast, maar die zijn zeer algemeen. Er komt dus toch wel wat 'feeling' en persoonlijke interpretatie bij kijken, zoals één van de deelnemende begeleiders het uitdrukte. Vervroegd uploaden leidt dus niet rechtstreeks tot een doorverwijzing naar het Parket, als de verklaring van de deelnemer eerlijk en geloofwaardig lijkt. Men zal ook willen vermijden dat een deelnemer die een positieve stap heeft ingezet opnieuw een stap naar achter gedwongen wordt. Het lijkt hun bijvoorbeeld weinig waarschijnlijk dat ze een initiële test tussen 0,09 mg/L en 0,22 mg/L, in normale omstandigheden niet eens een overtreding, aan het Parket zullen rapporteren. Dergelijke kleine inbreuken noteren en bijhouden doen ze wel, aangezien ze bij herhaling dan later nog kunnen opgenomen worden in een rapport aan het Parket.

Een ander aspect van dat 'legale petje' betreft de contacten, telefonisch en per mail, tussen de psychologen en de deelnemers buiten de vaste omkaderingsafspraken om. De psychologen raden de deelnemers aan om hen te contacteren bij onvoorziene gebeurtenissen, bijvoorbeeld een probleem met de batterij of een positieve test. De psychologen worden daar liever rechtstreeks van op de hoogte gebracht dan na het uploaden van de gegevens. De meeste deelnemers lijken onverschillig te staan tegenover die praktijk maar twee onder hen geven toch aan dat daardoor enigszins de indruk van een 'voortdurend wantrouwen' wordt gewekt.

De rechters weten ook wel dat bepaalde fraudepogingen onopgemerkt blijven, niettegenstaande de toegang tot de geüploade gegevens en het gesprek met de deelnemers. Zo kan men er onmogelijk achter komen of de deelnemer geen ander voertuig gebruikt. Dat een deelnemer zijn voertuig met alcoholslot gedurende lange tijd niet gebruikt, is een niet-controleerbare reden tot wantrouwen. Ook moeilijk na te gaan is of geen derde de deelnemer vergezelt om in haar of zijn plaats te kunnen blazen.

De psychologen merken ook op dat bepaalde deelnemers — sommigen geven dit openlijk toe — een bijkomende alcoholtester bij zich hebben, die op geen enkele manier verband houdt met het ASP. Op die manier kunnen ze 'preventief' hun alcoholgehalte meten alvorens in de alcoholmeter van het ASP te blazen. Dat is technisch volstrekt wettelijk. Niets belet dat de deelnemer een ander, bijkomend, toestel gebruikt. Het is echter problematisch in die zin dat het de gegevens van de deelnemer 'kunstmatig verbetert' en eventuele moeilijkheden verdoezelt om alcohol en rijden van elkaar gescheiden te houden.

Alleen van de echt problematische gevallen worden dus dossiers aan het Parket overgemaakt. Het gaat over een minderheid van de deelnemers, bijvoorbeeld bij herhaalde positieve hertesten of een zonder geldige reden verwijderde batterij. Die dossiers leiden bovendien, maar zelden tot het beëindigen van het programma van de deelnemer. De psychologen krijgen doorgaans wel een ontvangstbevestiging, maar zelden wordt iets meer dan dat meegedeeld. De psychologen vinden dan ook dat er momenteel wat schort aan de follow-up door het Parket, wat het sanctioneren van deelnemers die de regels niet naleven, bemoeilijkt. Dit gedeelte van hun werk, namelijk rapportage naar het Parket, neemt dus maar heel weinig tijd in beslag. Meer nog, de meeste van de verstuurd dossiers brengen het Parket op de hoogte van het feit dat de veroordeelde het systeem nooit geïnstalleerd heeft nadat de eerste afspraak met de omkaderingsinstelling heeft plaatsgevonden. Anders gezegd, die dossiers hebben betrekking op personen die nooit effectief in de omkadering gestapt zijn en die dus vervallen zijn van het recht tot sturen voor de duur van hun straf.

3.3.3 Meningen over de omkadering

Algemeen gesproken zijn de deelnemers tevreden over de omkadering zelf, zowel wat het technisch centrum als de psychologen betreft. Ze betreuren alleen de logge logistiek. Nogal wat betrokkenen klaagden over het

de lange af te leggen traject. Dat betreft vooral de deelnemers die niet in de buurt van Vias locatie wonen of een technisch centrum in de buurt hebben, zo bijvoorbeeld de deelnemers van aan de Kust, of de Ardennen en de Gaume streek. Slechts één van de bevroegde deelnemers had klachten over een vaag advies door een personeelslid van het technisch centrum over de nodige tijd alvorens alcohol afbreekt en de verschillende positieve initiële testen die daarvan het gevolg zouden geweest zijn.

Zowel de deelnemers als de psychologen betreuren een zekere rigiditeit in het omkaderingsprogramma. De psychologen vinden het spijtig dat ze de mensen niet met kleinere of grotere tussenpauzen kunnen zien dan de reglementaire twee maanden, afhankelijk van hoe gemakkelijk of moeilijk de deelnemer het lijkt te hebben. Psychologen hebben daarom soms 'zeer korte' afspraken en in andere gevallen beperken ze zich tot een telefoontje met deelnemers waarvan op basis van de geüploade gegevens niet veel besproken dient te worden. Het valt de psychologen logistiek nogal zwaar om verplicht afspraken te moeten plannen die hun 'weinig nuttig' lijken. Met wat meer flexibiliteit zouden de psychologen liever al eens een afspraak met een deelnemer zonder moeilijkheden laten vallen om een extra contact te kunnen plannen met de deelnemers die wel problemen hebben. Voor die laatsten is twee maanden een behoorlijk lange periode waarin aanzienlijke attitudeveranderingen hadden kunnen plaatsvinden.

Volgens dezelfde gedachtegang stoort het de psychologen dat ze niet over een wettelijke optie beschikken om de omkadering te 'verlengen' van deelnemers die tegen het einde van het programma een soort van 'terugval' kennen. De enige manier waarop de psychologen officieel met het Parket kunnen interageren, is via het versturen van een dossier dat gericht is op een nieuwe veroordeling van de deelnemer. Volgens hen zou voorzien moeten worden in een soort middenweg, tussen de absolute beëindiging van het programma (met het herwinnen van het rijbewijs zonder code 69) en de herveroordeling (via het Parket). Een psycholoog illustreert die vraag (tot middenweg) met het voorbeeld van een deelnemer die het hele programma lang een 'mooie vooruitgang' gemaakt had, maar die 'de laatste maand toch opnieuw wat problemen ondervond'. Een andere psycholoog zegt het gevoel te hebben soms mensen 'te moeten laten gaan' die toch nog altijd gevaarlijk zijn. De psychologen zeggen wel tevreden te zijn over de interpretatieruimte die de wet hun geeft en waarmee ze kunnen vermijden een dossier naar het Parket te moeten sturen van een deelnemer die volgens hen 'op de goede weg' is.

3.4 Gevolgen voor de verkeersveiligheid

3.4.1 Efficiëntie van het alcoholslot tijdens de looptijd van het programma

Uit ons onderzoek blijkt dat het ASP de deelnemers werkelijk bewust kan maken van het gevaar van hun gedrag of van het onderschatten van de alcoholconcentratie in hun bloed, nadat ze gedronken hebben. Sommige deelnemers zijn bij de start van het programma inderdaad stomverbaasd dat ze bij de initiële test positief zijn terwijl ze dachten onder de toegelaten drempel te zitten, of nog dat ze na een nachtje flink doorzakken de volgende ochtend nog positief testen. Die potentiële 'klik' die door het ASP wordt teweeggebracht, is terug te vinden in de interviews met de psychologen en bepaalde deelnemers aan het programma maar ook in de cijfers uit de geüploade gegevens (zie Figuur 7). De zichtbare gemiddelde daling van de frequentie van de dagen waarop positief geblazen wordt, lijkt te getuigen van die bewustwording en de bijbehorende aanpassing van het gedrag.

Tegenover die vaststelling staat de moeilijkheid die het wettelijke mechanisme van het ASP lijkt te hebben om de 'goede deelnemers te selecteren'. Zoals we al zagen is het systeem niet zeer doeltreffend voor een doelpubliek dat geen enkele moeilijkheid heeft om alcoholgebruik en rijden gescheiden te houden. Dat zien we onder meer in Figuur 3: 28% van de gebruikers heeft nooit positief geblazen en had dus waarschijnlijk dit systeem niet nodig om de eventuele 'klik' te maken. Een eventueel gunstig ASP-effect heeft ook sterk te lijden onder de late effectieve uitvoering van de straf na de overtreding, aangezien sommige deelnemers hun gewoonten al radicaal kunnen gewijzigd hebben nog vóór het alcoholslot geplaatst werd. We bemerkten echter wel al op dat het uitzicht op en de voorbereiding van de effectieve uitvoering van de straf, ook wel degelijk een gunstig effect kan hebben gehad. Dit effect is dan inderdaad niet meer objectiveerbaar uit de uitleesgegevens van het alcoholslot, maar zou wel aan het ASP kunnen toegeschreven worden.

Naast het effect van de 'bewustwording' en gedragsaanpassing, heeft het ASP tijdens de looptijd van het programma wel degelijk een onbetwistbaar positief effect op de verkeersveiligheid. Dat leiden we zowel af uit de geüploade gegevens als uit de recente internationale wetenschappelijke literatuur, waarin de eerste studies over alcoholslotprogramma's verschijnen (Voas et al, 2021; Nochajski et al, 2020). Het is op dit moment uiteraard onmogelijk om te beoordelen in welke mate deelnemers aan het programma valsspelen en met een ander voertuig rijden. Ook de pogingen om de verdachte gedragingen te kwantificeren op basis van die geüploade gegevens (zie sectie 3.2) kunnen nog veel beter. Maar er is op dit moment geen enkel element voorhanden om te beweren dat op grote schaal bedrog wordt gepleegd. Geen van de bevroegde rechters heeft feedback gekregen over eventuele gevallen van mensen die veroordeeld werden omdat ze met het programma geknoeid hadden. Het aantal dossiers dat door de psychologen naar het Parket gestuurd wordt, is ook zeer laag. De gedragingen, zoals geïnterpreteerd uit de downloadgegevens, lijken bijzonder positief, zeker als we ze vergelijken met onze recentste gedragsmeting van ROI. Daaruit blijkt gemiddeld ongeveer 2% van de bestuurders op de Belgische wegen onder invloed van alcohol te rijden, dat wil zeggen met een concentratie boven de wettelijke limiet van 0,22 mg/L. De deelnemers aan het programma hebben op 2,4% van de dagen waarop ze het systeem effectief gebruiken minstens één positieve test¹⁸ afgelegd, wat wil zeggen dat ze aan een concentratie komen van minstens 0,09 mg/L. En als we alleen de dagen tellen waarop ze een alcoholconcentratie van 0,22 mg/L vertoonden dan gaat het slechts om 0,7% van de gebruiksdagen waarop een positieve test voorkomt. Dat betekent dus dat bestuurders die aan het ASP deelnemen een gedrag vertonen dat gemiddeld vooruitziender en voorzichtiger is dan dat van de doorsnee bestuurder, tenminste wat ROI betreft.

3.4.2 Efficiëntie van het alcoholslot na afloop van het programma

¹⁸ De beide cijfers zijn in werkelijkheid niet volledig vergelijkbaar. In het kader van de meting van het rijgedrag 'onder invloed van alcohol' gaat het over de resultaten van alcoholcontroles die op willekeurige wijze door de politie worden opgezet. Voor de cijfers uit de geüploade ASP-gegevens gaat het over het voorkomen van een positieve test tijdens een gebruiksdag (de deelnemer kan bij het testen op een ander moment van de dag negatief geweest zijn). Alleen de dagen waarop de deelnemer daadwerkelijk het voertuig gebruikt, worden in de cijfers meegeteld. Deze 2,4% en het percentage uit figuur 1 beschrijven dezelfde gebeurtenis (dagen met ten minste één positief blaasevent), maar met een verschillende noemer (alleen dagen van feitelijk autogebruik voor de eerste, alle reeds verstreken dagen van de sanctie voor de tweede).

Gegeven de huidige wetgeving rond het alcoholslot pas sinds 2018 in werking is, lijkt het op dit ogenblik voorbarig om een uitspraak te doen over het langetermijneffect van het alcoholslot. Ook in de interviews met de politierechters werd aangegeven dat het nu nog te vroeg is om recidive na het doorlopen van het ASP te kunnen vaststellen. Statistische analyse van de MaCH-gegevens zou het mogelijk moeten maken om te berekenen in welke mate de deelnemers aan het programma eventueel minder recidive vertonen dan bestuurders die tot andere sancties veroordeeld werden. Onze interviews en de geüploade gegevens geven ons echter ook bepaalde indicaties.

Als we de data bekijken, enkel verkregen uit de download gegevens tussen begin en einde van de ASP-registraties, kunnen we niet concluderen dat er duidelijke tekenen zijn van een algemene gedragsverandering. Figuur 7 toont een zeer beperkte gemiddelde daling van het aantal dagen met een positieve test tijdens het programma. De daling situeert zich aan het begin van het programma en kan verklaard worden door die 'bewustwording' van hoe snel men een concentratie van 0,09 mg/L bereikt. Het gemiddeld aantal dagen met een positieve test begint te stagneren rond de 6de maand van het programma en daalt niet langer, zelfs niet bij deelnemers die meer dan één jaar in het ASP zitten. Achter die stabiele gemiddelde cijfers vanaf de 6de maand gaan verschillende werkelijkheden schuil. Hoewel het aantal positieve dagen bij bepaalde deelnemers inderdaad nog daalt, neigt het bij anderen naar een stijging en wijst het op meer moeilijkheden bij het einde van het programma dan aan het begin. De gunstige effecten van sommige deelnemers worden weggemiddeld door de ongunstige resultaten van anderen. Ook getuigenissen van psychologen gaan in die zin, bijvoorbeeld over deelnemers die het naar het eind van hun programma het weer moeilijk krijgen. Het is belangrijk op te merken dat deze interpretatie van afwezigheid van duidelijke en opvallende verbetering gedurende het ASP start met de observatie dat de initiële resultaten over het algemeen al zeer gunstig zijn van bij het begin van het programma, wat het inherent moeilijk maakt om nog veel 'winst' bij te boeken. We gaven reeds aan dat het mogelijk is dat sommige bestuurders hun gedrag reeds aanpasten vooraleer ze in het ASP stapten, maar ook dat de gedragsverandering plaats vond door het voorbereiden en opstarten van het ASP (en dus alvorens de eerste downloadgegevens konden geregistreerd worden). De uitleesgegevens, op groepsniveau, bevestigen dus geen spectaculair gunstig effect. Zoals aangegeven betekent dit dus niet dat de gunstige effecten op individueel niveau er niet zijn, want de meetmethode, -techniek, en -periode zouden minder geschikt kunnen zijn om dergelijke conclusies te trekken. De conclusie als zou uit de uitleesgegevens geen evidentie te vinden zijn voor een gunstig effect kan dus niet getrokken worden.

De effecten van het ASP zouden dus veeleer voelbaar zijn in de eerste weken of maanden dan op de lange termijn. Ook de internationale wetenschappelijke literatuur gaat in die richting. Een recente studie probeert de impact van een alcoholslot te beoordelen, vóór, tijdens en na de sanctie (Voas et al, 2021). Die studie focust op de algemene alcoholconsumptie en niet op ROI, maar levert toch interessante resultaten aan. Ze wijst op een afname van de gemiddelde consumptie, grotendeels nog vóór de installatie van het toestel, hetgeen overeenstemt met wat deelnemers aan het Belgische programma zeggen over een 'klik' als gevolg van de veroordeling, maar ook op een terugval na afloop van het programma. De ASP-gebruikers uit deze studie gaan gemiddeld niet opnieuw evenveel drinken als vóór hun overtreding, maar significant meer dan toen ze nog in het systeem zaten. Dat lijkt te wijzen op een zekere afstomping van het effect van het ASP op de lange termijn. Opgepast echter: het gaat hier over een Amerikaanse studie met een context en een mechanisme die nogal verschillen van de onze. Zo is er bijvoorbeeld geen enkele individuele omkadering.

Een Nederlands onderzoek heeft onlangs geprobeerd de efficiëntie van het ASP te evalueren aan de hand van het aantal inbreuken voor ROI (Blom & Blokdijk, 2021). Daarbij werden de tot een ASP veroordeelde bestuurders vergeleken met een controlegroep van bestuurders die niet tot het ASP veroordeeld werden, ondanks een overtreding die daarvoor aan de vereisten voldeed. Een langetermijneffect werd aangetoond, namelijk dat er vier jaar na de veroordeling er nog een verschil zichtbaar was tussen beide groepen. Bij de ex-gebruikers van het alcoholslot bedroeg de recidive 3% tegenover 10% bij de bestuurders met een andere sanctie. De auteurs stellen wel dat er sprake kan zijn van een selectiebias: de Nederlandse rechtbanken veroordelen in verhouding vaker tot het ASP bij eerste inbreuken die binnen de wettelijke criteria vallen en tot een andere sanctie bij recidive. Dit laat vermoeden dat beide groepen misschien niet helemaal vergelijkbaar waren wat betreft hun achtergrond. Toch is het vastgestelde verschil opvallend, zelfs als we rekening houden met die bias. Die resultaten geven indicaties van een langetermijneffect en verdienen nader onderzoek in een Belgische context, bijvoorbeeld door een analyse van de MaCH-gegevens. Het Nederlandse ASP vertoont veel gelijkenissen met het Belgische programma: het voorziet ook in individuele omkaderingssessies en de prijs is vergelijkbaar (op het moment van de studie gemiddeld ongeveer € 4000). Die prijs leidt helaas tot nogal wat 'niet deelnames' van veroordeelden die ervoor kiezen om het systeem niet te installeren, om de hoge kosten ervan te vermijden.

Die opmerking brengt ons naar een laatste belangrijk punt bij de beoordeling van de efficiëntie van het alcoholslot: de prijs. Bij een bepaalde doelgroep van veroordeelden verergert dit de al bestaande financiële problemen. Daardoor weigeren ze soms om het systeem in hun voertuig te plaatsen en ondergaan ze dus een feitelijk rijverbod. Die ongelijkheid in de mogelijkheid om de sanctie uit te voeren is dus evenzeer een aandachtspunt bij de efficiëntiebeoordeling van het ASP.

4 Aanbevelingen

Ter herinnering, de onderzoeksvragen die voorafgaand aan dit verslag werden gesteld, luiden als volgt:

- In welke mate wordt het ASP, zoals beschreven in het KB van 26 november 2010, daadwerkelijk toegepast door de rechters in de zaken beschreven in artikel 37/1 van de "Wegverkeerswet"? En zo ja, wat zijn de belemmeringen voor de toepassing ervan? Hoe passen ze deze wet toe?
- Wanneer een gebruiker wordt veroordeeld voor het gebruik van een ASP, hoe verandert dit dan zijn of haar gedrag? Is het effect blijvend? Heeft het gebruikersprofiel invloed op het effect/de doeltreffendheid van het systeem?

Wat de eerste vraag betreft, hebben we gezien dat sommige politierechters terughoudend zijn om tot een ASP te veroordelen. Dit is vooral te wijten aan twijfels over de toepasbaarheid van het systeem (kosten, administratieve lasten, enz.) en niet zozeer omwille van een twijfel rond de principes van het ASP of over de doeltreffendheid ervan bij het voorkomen van toekomstige recidive. Bijgevolg nemen vele rechters, vooral in Wallonië, hun toevlucht tot rechtsmiddelen die hen in staat stellen deze sanctie niet op te leggen wanneer zij deze niet wenselijk of buitensporig achten: het 'wegargumenteren' indien het om een eenvoudig misdrijf gaat, medische onderzoeken of zelfs strafopschorting in bepaalde gevallen.

Om de tweede vraag te beantwoorden, hebben we gezien dat het gebruik van het ASP met begeleidingsprogramma kan leiden tot een verandering in het gedrag van de deelnemer. Deze verandering is ten minste op korte termijn empirisch aan te tonen. Dit effect hangt echter ten dele af van het profiel van de overtreder. Het ASP maakt het zeker mogelijk bestuurders te begeleiden die daardoor vragen gaan stellen over hun drinkgewoonten en daardoor hun gedrag gaan aanpassen. De groep overtreders die wij bestudeerden op basis van de downloadgegevens was niet homogeen: in een minderheid van de gevallen is het effect van het programma op lange termijn echter nogal twijfelachtig. Soms zien we toch nog positieve pogingen om het voertuig te starten in een laat stadium van het programma, is er nog steeds sprake van een zekere ontkenning, enz. Niettegenstaande de downloadgegevens niet tot een spectaculaire verbetering laten besluiten, betekent dit niet dat het ASP geen gunstig effect kan hebben op een gedragsverandering. We merken dat de meerderheid van de overtreders reeds van bij het begin relatief goede resultaten kan voorleggen. Dat kan betekenen dat ze hun gedrag reeds veranderden vooraleer de eerste downloadgegevens beschikbaar zijn; dus bijvoorbeeld net na de overtreding en verbalisering of ten tijde van de voorbereiding tot de installatie van het alcoholslot (inleidende activiteiten van het ASP).

In hoofdstuk 3 is daarom een breed overzicht gegeven van de praktische toepassing van de ASP-wetgeving en procedures en de aandachtspunten die zich daarbij aanbieden. Op grond van de verschillende punten die uit de interviews en de ASP-gegevens naar voren zijn gekomen, kunnen wij de volgende aanbevelingen doen om het systeem te verbeteren, zowel vanuit juridisch als vanuit technisch oogpunt.

- Heroverweging van de criteria die aanleiding geven tot het opleggen van een alcoholslot

De meeste rechters zijn voorstander van een beoordeling op individuele basis, waarbij de straf kan worden bepaald op basis van de specifieke context van elke verdachte. De definitie van in aanmerking komende bestuurders die uitsluitend is gebaseerd op het alcoholgehalte in het bloed op het tijdstip van het delict, is volgens hen niet altijd de meest relevante. In de oorspronkelijke parlementaire werkzaamheden in 2009 werd benadrukt dat het van belang is rechters de vrijheid te geven om zelf te beslissen of het ASP al dan niet de meest geschikte maatregel is¹⁹. In 2018 werd, na het lage aantal ASP-veroordelingen tot dan toe, de verplichting om het op te leggen in geval van recidive gerechtvaardigd door het hoge aantal recidivisten onder degenen die betrapt werden met hoge alcoholwaarden²⁰.

¹⁹

<https://www.lachambre.be/kvcr/showpage.cfm?section=flwb&language=fr&cfm=/site/wwwcfm/flwb/flwbn.cfm?dossierID=1856&legislat=52&inst=K>, geraadpleegd op 21/03/2022

²⁰

<https://www.lachambre.be/kvcr/showpage.cfm?section=flwb&language=fr&cfm=/site/wwwcfm/flwb/flwbn.cfm?dossierID=2868&legislat=54&inst=K>, geraadpleegd op 21/03/2022

Sommige rechters benadrukken hun scepticisme tegenover een dwingende en gedecontextualiseerde toepassing van de straf. Ten eerste zien zij dit als een aantasting van hun rechterlijke vrijheid. Ten tweede zijn ze van mening dat door deze verplichting ze niet altijd de meest geschikte straf kunnen bepalen. Dit leidt tot zinloze veroordelingen, of zelfs tot een gebrek aan vertrouwen in het systeem bij deze rechters, die soms alles in het werk stellen om een veroordeling tot een ASP te vermijden. Indien de rechter beslist om niettegenstaande de verplichting toch niet te veroordelen tot een ASP, of zelfs indien deze de beslissing opschort, is men verplicht die keuze te motiveren, wat ook voor elk vonnis extra tijd en energie vergt.

Het zou ongetwijfeld interessant zijn te werken aan indicatoren die definiëren wat het soort alcoholgebruik is waarvoor het ASP een adequate sanctie is, om op die manier de kloof tussen de intentie van de wetgever en het begrip van de rechters te verkleinen. Het vaak gebruikte begrip "probleemdrinken" is nog te vaag en dient duidelijker geoperationaliseerd te worden. De enorme verschillen in de uitspraken in de onderzochte rechtsgebieden zijn eveneens zorgwekkend en zouden kunnen worden verkleind door een grotere overeenstemming over de selectiecriteria.

Wat duidelijk blijkt uit de commentaren van sommige rechters is dat ze de logica achter de huidige criteria niet begrijpen en daardoor er niet achter staan. Dit is een aandachtspunt dat zou kunnen verholpen worden door de achtergrond van de criteria, die gebaseerd zijn op internationale 'best practices', duidelijk uit te leggen aan de rechters. Anderzijds, wat de criteria betreft en de verantwoording in het verleden voor deze, kunnen we nu slechts vaststellen dat ten minste sommige rechters naast de pure getallen en aantallen ook rekening willen houden met de oorzaak en achtergrond van de overtreding. Het verdient aanbeveling om (opnieuw) te onderzoeken of rekening houden met sociale en persoonlijke factoren wenselijk en/of ook implementeerbaar is. Het verdient verder aanbeveling om de rechters in dit proces te betrekken, zeker wat de implementeerbaarheid betreft.

- Verkorting van de tijd tussen overtreding en veroordeling

Het is zeer problematisch om de overtreder te veroordelen tot het gebruik van een alcoholslot zes maanden of zelfs één jaar nadat de overtreding plaatsvond, zowel uit het oogpunt van de verkeersveiligheid (men kan gedurende deze periode na de overtreding nog steeds gewoon verder blijven rijden) als uit het oogpunt van de doeltreffendheid van het systeem en haar pedagogische waarde. Het is ook niet altijd zinvol om de overtreder in een zo laat stadium nog te verplichten het systeem te gebruiken, vooral voor diegenen die al enkele maanden geleden helemaal zijn gestopt met alcohol drinken.

Dit is echter een probleem voor het rechtssysteem in het algemeen en niet alleen voor de ASP-veroordelingen. Een wettelijke mogelijkheid om de gevaarlijkste chauffeurs van de weg te houden in afwachting van hun proces zou ten minste gedeeltelijk al een oplossing kunnen bieden. Een manier om dit op te lossen is het gebruik van artikel 55bis van de Wegverkeerswet²¹ : op grond hiervan kan de periode van intrekking van het rijbewijs met drie maanden worden verlengd, op initiatief van het Parket. Indien de politierechter deze overtreeders met voorrang dagvaardt, kan dus vermeden worden dat de overtreder in afwachting van het proces blijft rijden. Deze aanpak vergt echter coördinatie tussen politierechters en Parket en brengt dus een extra werklast voor de rechterlijke macht met zich mee.

- Versoepeling van de toepassing van de ASP-regeling

Het ASP is een vrij complex systeem om in de praktijk te brengen (begrip van de meetmethode, afspraken in het technisch- en omkaderingscentrum, enz) en het wordt beschouwd als zeer duur. Dit laatste leidt tot ongelijkheid, namelijk dat de impact voor diegenen die financieel betergesteld zijn minder is dan voor diegenen die het niet zo breed hebben. Sommige personen kunnen het ASP vlot betalen of kunnen zelfs terugvallen op alternatieven zonder al te veel impact. Anderen kunnen het zich niet permitteren om in het ASP te stappen, wat hen dikwijls nog verder in de armoede duwt. Hierdoor worden remediërings- en opvolgingskansen gemist, wat geen gunstige invloed kan hebben, noch voor de bestuurder in kwestie, noch op het vlak van de verkeersveiligheid.

Een verlaging van het door de veroordeelde betaalde bedrag lijkt van essentieel belang om dit ongelijkheidsprincipe af te zwakken en om het effect van het systeem op de verkeersveiligheid te verbeteren. Financiële tegemoetkoming voor de financieel meest kwetsbare overtreeders zou het aantal daadwerkelijk geïnstalleerde alcoholsloten kunnen bevorderen. Verkorting van het programma (indien de straf langer is dan

²¹ <https://www.wegcode.be/nl/regelgeving/1968031601~invynqx4tj>, geraadpleegd op 30/08/2022

één jaar) en vermindering van de frequentie van de afspraken in geval van gunstige signalen zouden ook een manier kunnen zijn om de kosten (direct en indirect) voor de deelnemer te verminderen.

De veralgemening van een 'lightversie' van het ASP in alle voertuigen is een idee dat moet worden onderzocht. Naar het voorbeeld van wat in Zweden voor buschauffeurs bestaat, zou bij deze lightversie er dan niet noodzakelijk systematische gegevenscontroles of verplichte hertesten tijdens het rijden gebeuren. Het zou kunnen gaan om een vrijwillig of een medisch hulpmiddel in plaats van een strikt strafwettelijk initiatief, dat bijvoorbeeld door een arts aan zijn patiënt zou kunnen gevraagd worden. De uitvoeringsmodaliteiten hiervoor dienen onderzocht te worden.

Er zij op gewezen dat twee recente wijzigingen (op het moment van schrijven) de prijs van een alcoholslot in een voertuig kunnen helpen drukken. Ten eerste voorziet de Europese verordening 2019/2144 erin dat nieuwe voertuigen zullen worden uitgerust met een gestandaardiseerde interface die de installatie van een alcoholslot vergemakkelijkt, wat de installatiekosten zou moeten drukken. Ten tweede zal binnenkort een nieuwe speler de Belgische markt betreden (ACS), terwijl een derde speler net met het goedkeuringsproces begonnen is, wat voor concurrentie zou kunnen zorgen en op die manier de prijzen van de alcoholsloten kan drukken.

- Psychologen de mogelijkheid bieden om naar een arts door te verwijzen

Uit sommige interviews (in de persoonlijke gesprekken) en uit de door de alcoholsloten geregistreerde gegevens (hoog percentage positieve blaastesten overdag en in de loop van de week) blijkt dat het probleem van sommige deelnemers zich vaak niet beperkt tot enkel het dissociëren van alcohol en autorijden. Psychologen worden zich soms bewust van bepaalde onderliggende problemen, bijvoorbeeld alcoholafhankelijkheid, emotionele problemen, enz. Daarom zou het goed kunnen zijn dat psychologen dergelijke gevallen kunnen doorverwijzen naar een arts of een klinisch psycholoog. Ondanks het feit dat rechters regelmatig gebruik maken van het Artikel 42 van de Wegverkeerswet²² om medisch ongeschikte bestuurders (tijdelijk) van de weg te halen, lijken sommige gevallen toch moeilijk door hen detecteerbaar. De psychologen die met de omkadering belast zijn, hebben regelmatig contact met de deelnemers en zijn dus goed geplaatst om alarmerende signalen te herkennen. Het ASP is bedoeld om te worden toegepast op een persoon die rijgeschikt is, en het is van essentieel belang dat aan deze voorwaarde is voldaan om het programma te kunnen voortzetten. Om dit beter af te stemmen is een geoptimaliseerde samenwerking vereist tussen psychologen en het Parket.

Er wordt op Europees niveau nagedacht over de mogelijkheid om ook bestuurders met een alcoholafhankelijkheid (die dus medisch rijgeschikt zijn) een ASP aan te bieden. Ook dit zou een samenwerking vereisen tussen het Parket en (para)medische disciplines.

- Flexibeler maken van de omkadering

De omkadering zoals voorzien in het KB is nogal rigide en laat de psychologen niet toe de omkadering aan te passen aan de specifieke kenmerken en situatie van elke deelnemer. Volgens de psychologen hebben sommige deelnemers een nauwkeuriger en gespecialiseerde begeleiding nodig, terwijl dat voor anderen veel minder het geval kan zijn.

De frequentie van de omkaderingsafspraken is wettelijk gepland om de twee maanden voor het eerste jaar van het programma en om de zes maanden voor de daaropvolgende jaren. De frequentie van de afspraken met de psychologen zou kunnen aangepast worden in functie van het gedrag van de deelnemer. Deze frequentie zou dan kunnen worden verhoogd voor de meest problematische deelnemers om een zo efficiënt mogelijke follow-up mogelijk te maken of, omgekeerd, worden verlaagd voor de deelnemers die veel minder begeleiding vereisen. Zo zou werklast kunnen herverdeeld worden ten gunste van de meest problematische gevallen.

Psychologen bevinden zich soms ook in een 'ongemakkelijke' situatie wanneer de deelnemer tijdens het programma wel geen zware overtreding heeft begaan (hetgeen zou leiden tot de indiening van een dossier bij het Parket), maar aan het einde van het programma toch 'duidelijk ongunstige' tekenen vertoont met betrekking tot het vermogen om alcohol en autorijden van elkaar te scheiden. Het zou dus interessant zijn hun een middenweg te bieden tussen het verklaren van welslagen van het programma en de indiening van een dossier bij het Parket. Dit zou bijvoorbeeld kunnen inhouden dat psychologen de mogelijkheid krijgen om

²² <https://www.wegcode.be/nl/regelgeving/1968031601~invynqx4tj>, geraadpleegd op 30/08/2022

een verlenging van het programma voor te stellen. Een andere mogelijkheid zou zijn om de omkadering van de deelnemer op een gegeven moment, bijvoorbeeld de laatste weken, te versterken.

We merken hierbij op dat dergelijke manieren om het programma flexibeler te maken ook een stimulans voor de deelnemers kan zijn. Immers door hun steeds voorbeeldig te gedragen, zouden ze bijvoorbeeld minder uitlees- en omkaderingsafspraken, en misschien ook minder kosten kunnen hebben.

- Verbetering van bepaalde functionele aspecten van het ASP

Er zijn ook een aantal voornamelijk functionele aspecten van het ASP die indien mogelijk verbeterd worden. Enkele van deze aspecten, naast de onmiskenbare frustratie die ze opleveren, kunnen ook de verkeersveiligheid in gevaar brengen. Dit betreft in de eerste de hertest-procedure. Het is algemeen bekend dat sommige deelnemers in de alcoholtester blazen zonder eerst het voertuig te parkeren.

De deelnemers erkennen het nut en de noodzaak van de hertesten (het is te gemakkelijk om het ASP zonder hertesten te misleiden), maar ze vinden de frequentie van hertesten te hoog. Er kunnen verschillende manieren worden overwogen om de frequentie van hertesten te verminderen. Men zou de frequentie kunnen verlagen, maar tegelijkertijd de tijdstippen meer ad random bepalen. Hierdoor zouden er meer en langere periodes kunnen zijn zonder hertest, gevolgd door een periode van eventueel meer testen. Door de 'onvoorspelbaarheid' van de hertesten zou hetzelfde 'wenselijke' effect kunnen bekomen worden als bij voorspelbare en meer frequente hertesten. De eerste nieuwe test vindt momenteel altijd binnen 10 minuten na het opstarten plaats. Sommige deelnemers wachten dan ook 10 minuten alvorens te vertrekken. Op die manier heeft de eerste hertest weinig nut. Het randomiseren van de hertesten zou dit verhelpen. In plaats dat de hertest-momenten bepaald zouden worden op basis van tijd, zouden ze ook kunnen bepaald worden op basis van de afgelegde afstand. Dit zou bijvoorbeeld kunnen voorkomen dat een deelnemer die in een file staat, zonder de mogelijkheid om de file te verlaten, geacht wordt een hertest te doen. Een ander alternatief is dat de psychologen op individuele basis de principes en de frequentie van de hertesten zouden kunnen bepalen. Dit dan uiteraard op basis van het gedrag en gewoontes van de deelnemer. Tenslotte, mocht het ASP deze of bepaalde veranderingen implementeren, dan zou het nuttig zijn mocht het systeem in staat zijn te registreren of er dan nog, al rijdende, hertesten gebeuren zodat psychologen van dit gebruik op de hoogte zijn en desgevallend kunnen bijsturen.

De deelnemers klaagden ook over de moeilijkheden die zij ondervonden, vooral in het begin van het programma, om op de juiste manier in de alcoholtester te blazen. Het zou interessant zijn na te gaan of er vanuit technisch oogpunt iets kan worden gedaan om de vereiste blaastechniek te vergemakkelijken, ten einde dit hoge percentage ongeldige pogingen, zeker aan het begin van het programma, te voorkomen. Met een eenvoudiger blaastechniek vervalt dan ook een eventuele uitvlucht gebruikt ter verklaring van ongeldige pogingen (bijvoorbeeld later in het programma). Als tegenargument om de blaastechniek eenvoudiger te maken kan aangegeven worden dat net doordat het een speciale techniek is, dit voorkomt dat zomaar iedereen kan blazen in plaats van de veroordeelde.

Het probleem van de moeilijke blaastechniek zou echter kunnen afnemen met de komst van een nieuwe alcoholslotfabrikant op de Belgische markt (ACS). Dit bedrijf biedt een alcoholslot aan met een andere blaasmodus dan de Dräger toestellen (gebaseerd op één enkele blaasbeweging die moet worden uitgevoerd terwijl er een geluid geproduceerd wordt, in plaats van een blaas- gevolgd door een zuigactie). Het is echter nog niet mogelijk te bepalen of deze nieuwe functie het gebruik van het alcoholslot gemakkelijker zal maken.

Het feit dat het systeem relatief opvallend is, heeft als gevolg dat het inderdaad makkelijk de aandacht trekt. Daardoor krijgen deelnemers vaak te maken met ongewenste nieuwsgierige blikken en verhoogt het ook de vrees voor diefstal. Hiervoor zouden enkele (niet-prioritaire) aanpassingen kunnen doorgevoerd worden, zoals het beperken van de lichtsignalen en lampjes en het compacter maken zodat het toestel minder opvalt en ook gemakkelijker op te bergen is in het dashboardkastje.

- Identificatie van de deelnemers

De gegevens die door het ASP worden geregistreerd, zijn uitsluitend gebaseerd op de ademhalingen die in de alcoholtester worden gedaan. Door het aflezen van deze gegevens kan men uiteraard niet met zekerheid vaststellen wie er effectief geblazen heeft. Dit kan leiden tot verschillende soorten misinterpretaties die te beurt kunnen vallen aan de omkadering: een derde blaast 'negatief' in de plaats van de (positieve) deelnemer, of een derde blaast 'positief' in de plaats van de (negatieve) deelnemer. De toevoeging van een biometrisch verificatiesysteem is een piste die onderzocht zou moeten worden om deze valkuilen te vermijden. Deze toevoeging moet uiteraard proportioneel zijn, namelijk het systeem moet zo weinig mogelijk privacygevoelig

zijn. Het gebruik van een gezichts- of vingerafdrukherkenning op het stuurwiel zou een optie kunnen zijn. Men moet er uiteraard wel voor waken dat hierdoor de prijs van het ASP niet aanzienlijk stijgt.

- Verbeterde gegevensverwerking bij de omkadering

De verwerking van de door Dräger toegezonden ASP-gegevens heeft ons een breed inzicht verschaft in wat mogelijk is om verdachte patronen op het gebied van potentieel bedrog op te sporen. Om het gebruik van dergelijke gegevens door de psychologen mogelijk te maken, dient deze informatie beschikbaar te zijn in hun gegevensvisualisatie-instrument. Daarvoor zou een algoritme, dat deze patronen automatisch detecteert, moeten ontwikkeld en beschikbaar gesteld worden. Indien nieuwe spelers op de markt zouden komen die ook dergelijke data ter beschikking stellen, dient de vergelijkbaarheid van de gegevens bewaakt te worden.

- Bepalen van een performantie-indicator

Omdat wij tijdens dit project geen toegang hadden tot MaCH data, waren we niet in staat een performantie-indicator te definiëren. In de eerste plaats kan gedacht worden aan een vergelijking tussen het recidivepercentage van overtreeders die het ASP-programma hebben voltooid en overtreeders die voor soortgelijke overtredingen tot een andere straf zijn veroordeeld.

De studie van Blom en Blokdijk (2021), die we eerder in het verslag hebben genoemd, maakt deze analyse al in de Nederlandse context. Dit artikel maakt duidelijk met welke 'biases' rekening moet worden gehouden bij de samenstelling van een dergelijke indicator. Zelfs indien alleen rekening wordt gehouden met de veroordeelden die voor een ASP in aanmerking komen, brengt de subjectiviteit (en vrijheid) van de rechters een selectiebias in de analyse (de rechters gebruiken immers voor een stuk elk hun eigen criteria). Met dit soort vertekening kan eventueel rekening worden gehouden met behulp van een correctiefactor. Voor eventueel Belgische analyses weten we dat een niet te verwaarlozen deel van de veroordeelden het alcoholslot nooit installeert en daar zal ook rekening mee moeten worden gehouden. Het verband tussen deze niet-installatie en de ernst of oorzaak van de overtreding of problematiek is vooralsnog onduidelijk.

Deze (of gelijkaardige) performantie-indicator is van het grootste belang voor toekomstig wetenschappelijk onderzoek naar de effectiviteit van het ASP.

- Faciliteren van het algemeen gebruik van een alcoholslot

De technische mogelijkheden om toestellen aan te koppelen in de voertuigen neemt steeds toe. Elke mogelijkheid om een alcoholslot te kunnen toevoegen aan de standaarduitrusting van de voertuigen zou aangemoedigd moeten worden. De psychologen zouden tevens tijdens hun omkadering kunnen aandringen bij hun cliënteel het alcoholslot ook na het beëindigen van het programma te behouden en te gebruiken op vrijwillige basis.

Referenties

Beck, K., Scherer, M., Romano, E., Taylor, E. & Voas, R. (2020). Driver experiences with the alcohol ignition interlock: Comparing successful and poor performers. *Traffic Injury Prevention*, 21(7), 413-418.

Blom, M., Blokdijk, D. (2021). Long-term effectiveness of the alcohol ignition interlock programme: A retrospective cohort study in the Netherlands. *Accident Analysis and Prevention*, 151.

Brion, M., Meunier, J-C. & Silverans, P. (2019). Alcool au volant : l'état de la situation en Belgique – Mesure nationale de comportement « Conduite sous influence d'alcool » 2019. Bruxelles, Belgique : Institut Vias – Centre de Connaissance.

Gisle, L., (2019). Consommation d'alcool : Enquête de santé 2018, Sciensano, Bruxelles.

Houwing, S. (2016). Alcohol interlocks and drink driving rehabilitation in the European Union : Best practice and guidelines for member states.

Marques, A., Tippetts, A. & Yegles, M. (2014). Ethylglucuronide in Hair Is a Top Predictor of Impaired Driving Recidivism, Alcohol Dependence, and a Key Marker of the Highest BAC Interlock Tests. *Traffic Injury Prevention*, 15, 361-369.

Nochajski, T., Manning, A., Voas, R., Taylor, E., Scherer, M & Romano, E. (2020). The impact of interlock installation on driving behavior and drinking behavior related to driving, *Traffic Injury Prevention*, 21(7), 419-424.

Voas, R., Tippetts, A., Romano, E., Nochajski, T., Manning, A., Taylor, E. & Scherer M. (2021). Changes in alcohol use and drinking and driving outcomes from before arrest for driving under the influence to after interlock removal, *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 45(4), 743-751.

Bijlage

Bijlage 1: Interviewschema voor deelnemers aan het ASP

Topic	Questions	Aim of the questions
Introduction	Can you shortly introduce yourself ? (Professional situation ?, Age ?)	Getting some contextual information, the social environment in which the person is living (of course, we don't have the time to do it in depth and this could maybe at least allow to "break the ice").
Experience with the system in itself + their opinion about the procedure	Can you tell us your opinion about the system? Is it user-friendly ? Have you encountered any issues while using it ? What about the procedure for using the system? (Installing the system? Downloading the data from the centre? The psychological support ?) Would you recommend it to someone else ? Do you have any suggestion for improving the system ?	Getting a general insight from a purely factual and technical point of view, checking whether they had issues while using it, what are their complains. I think it is better to begin with quite factual and general remarks. The two last questions could be used as additional questions if the interviewee is not super talkative.
Integration in the daily life / social aspects	How did it fit in your everyday life? (professional aspects, family, hobbies, travel,...) Did it have an influence on your social life ? How did you feel about the way other people looked at you while using it ? Is using the AL a source of stress in your daily life ? Do the people around you know that you are using this system ?	These questions would maybe allow some more sociological analysis, see how the individual context of each person influences his/her way to live with the system. These aspects are closely related with the previous topic (the experience with the system) because the context of use can impact how easily the user can "accept" this system in his/her life.
Type of "alcohol consumer"	May I ask you to describe your alcohol consumption habits before the use of the AL ? (where, when, what frequency...) And since then ?	We would try to see how they consume alcohol, whether they have a certain addiction or not (and obviously, I can't be 100% sure of what they would tell me). For me, it is a main aspect to explore : it is not really clear to me which sort of profile the system is supposed to target/is targeted by the judges. These people mostly have a "problematic consumption" (to quote the supervisors) but aren't supposed to be "alcoholic" either (otherwise they can't pass the medical/psychological exam). According to my itw with the supervisors, in some cases, the users are either "really addicted to alcohol" or "not at all addicted" (they

		have no difficulty to dissociate drinking and driving).
Impact on DUI	<p>Did it help you to adapt your behavior, to dissociate alcohol consumption and driving ? If not, do you think it may help people with another profile ?</p> <p>Did it modify your way to consume alcohol in general ? (to ask only if the person seems very "open")</p>	These questions aim to evaluate the efficiency of the system in terms of road safety. Of course, it would only give a subjective insight. The way to formulate these questions may can change a little bit according to what they said earlier (if they claim they never drive under the influence except that one time their got caught by the police >< if they admit to have a strong addiction to alcohol).
About the sentence/prospective questions	<p>Can you tell me why you are using the AL system ? On the basis of which infringement ?</p> <p>What was your "background of DUI" before the use of the AL ? (frequency of DUI ? accidents ?,...)</p> <p>What is your "prognostic" regarding your future as a driver ? Do you think "something" has changed in comparison with before beginning the program ?</p>	These sensitive questions would be asked at the end of the interview even though it would make chronologically more sense to ask them at the beginning. The aim is to avoid embarrassing the interviewee, which could hinder us to get information from them.

Bijlage 2: Interviewschema voor politierechters

Dimension	Questions
1/ La connaissance de la législation	<p>Parler brièvement des articles de Loi concernés (Art 37/1, modification 2018 qui le rend obligatoire pour les récidivistes)</p> <p>Pensez-vous qu'une journée d'étude sur le dispositif ETAD (aspect légau, organisationnel, accompagnement,...) pourrait être utile ?</p>
2/ L'usage de la législation	<p>Condamnez-vous fréquemment à utiliser l'ETAD ? Est-ce que cette fréquence a évolué à travers le temps ? Depuis la modification de la Loi de 2018 ? Comment expliquez-vous ce petit/grand nombre de condamnation comparé aux autres divisions ?</p> <p><i>Remarque : Il a y 15 tribunaux de police en Belgique, certains ont plusieurs divisions (ex : le tribunal de police du Hainaut a 3 division : Tournai, Mons et Charleroi). Chaque division = +- entre 3 et 6 juges. Nathalie Mockels peut me donner le nombre de condamnation par division. Je peux donc en réalité savoir à l'avance si le juge condamne beaucoup ou peu. Exemple : Namur = 0, Charleroi = 2,... mais Mons = 20 et Arlon = 19, c'est pas les mêmes ordres de grandeur...</i></p> <p>Quelles modalités de peine et pourquoi ? Quelle durée de peine ?</p> <p>Remarque : La durée de peine est de 1 à 3 ans mais la grosse majorité sont limité à 1 an normalement.</p> <p>Appliquez-vous régulièrement la Loi dans les cas d'infraction unique à 1.8 g/L ? Utilisez-vous la possibilité de faire une exception pour les chauffeurs spéciaux (camion, bus,...) si l'infraction n'a pas été commise avec ce véhicule ? Demandez-vous un « rapport spécial » dans certains cas ? (consommation d'alcool visiblement problématique ?) Avez-vous eu écho de la manière dont vos collègues Juges utilisent cette législation ? (sans citer de noms)</p>

<p>3/ Le profil des personnes condamnées</p>	<p>Quel est le montant des amendes que vous donnez/donnez pour ce type d'infraction ? Que pensez-vous de la différence entre une amende et le coût du dispositif ETAD ?</p> <p><i>Remarque : Prix de l'ETAD : 1100€ accompagnement première année, 250€ les suivantes, 60€ les téléchargement de données supplémentaires, 2500€ d'installation + coût de l'appareil + téléchargement normal des données → 3600€ coût minimum</i></p> <p>Quid du scénario ayant mené à l'infraction ? Est-ce que cela a une influence sur la décision ou pas ? S'agit-il de personnes « habituées » à ce type d'infractions ? Les condamnés semblent-ils avoir un rapport problématique avec l'alcool ? Cela influence votre jugement ? Avez-vous déjà eu des cas de récidives après condamnation à l'AL / Ou de personne condamnée à conduire avec AL ayant conduit sans ?</p> <p><i>Remarque : Les éventuels cas de conduite constatée sans AL malgré la condamnation sont réglée par l'art 37§4 (prison + amende + déchéance).</i></p> <p>(Est-ce que la crise sanitaire a eu une influence sur la fréquence des condamnation ?)</p>
<p>4/ Leur opinion sur le dispositif</p>	<p>Votre avis sur le dispositif ETAD ? Pensez-vous qu'il est adapté à ce type de condamnations ?</p> <p>Les avantages et inconvénients comparé à une déchéance « classique » du permis de conduire ?</p> <p>Pensez-vous que l'ETAD pourra durablement influencer le comportement des condamnés ? Avez-vous eu des échos quant à l'efficacité du système ? Que manque-t-il pour le rendre plus efficace ?</p> <p>Que pensez-vous de l'accompagnement des condamnés ?</p> <p>Pensez-vous que les examens médicaux/psychologiques sont adaptés pour sélectionner les participants au programme ?</p> <p>Pensez-vous que les critères légaux d'application de la peine (1.2 g/L en récidive ou 1.8 g/L infraction unique,...) sont adaptés à un tel dispositif ?</p>

Annexe 3 : Grille d'entretien à destination des psychologues

Topic	Questions	Aim of the questions
<p>Description of their tasks as supervisor</p>	<p>Can you tell me a bit about your professional background (especially as an instructor for Vias) ?</p> <p>Can you explain me what your support of Alcolock users consists in ?</p> <p>Can you explain me simply the proceedings of a support meeting with an AL user ?</p> <p>How do you manage to balance your roles as a therapist and as an "enforcer" who collaborates with the Parquet ?</p>	<p>General questions with a descriptive tone. These questions let the interviewees simply explain factually what they are doing as support for AL users. They are sufficiently open to let them speak about the aspects that are the most salient for them.</p>
<p>Their vision on the behavior of the users</p>	<p>Can you describe me how AL users behave with the system in general ? How do they react to failed attempts to pass the breath test ?</p> <p>What are the main obstacles for the AL users ?</p> <p>What is their perception of the system (in both positive and negative terms) ? Do</p>	<p>These questions would provide information that could be already be shortly found in the jaarverslagen. Making interviews is the occasion to deepen these aspects.</p>

	<p>they "accept" the sentence ? Do they find it fair ?</p> <p>Do you see different categories of users ?</p>	
<p>Their vision of the efficiency of the system</p>	<p>Do you think using the AL will influence the behavior of the users in the long term ? Have you already noticed such changes ?</p> <p>Do you think the general alcohol consumption of the users decrease while they are using the AL system ? Do some users combine efficiently an Alcolock program with a therapy against alcoholism ?</p>	<p>These questions will maybe allow to some explanations about the efficiency/inefficiency of the system but, as when we ask the users similar questions, we shouldn't expect their answers to be representative of the reality. Indeed, the efficiency of the system is the basis of the legitimacy of their work as "AL support" (it is unlikely they would say "the system is inefficient but I keep giving providing support for AL users because I have to...").</p>